นวนิยายไตรภาคชุดกษัตริยา: การเล่าเรื่องอดีตจากภาพอดีตที่ถูกนำเสนอ

เสาวณิต จุลวงศ์*

นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เป็นวรรณกรรมที่ถูกมองว่ามีความสัมพันธ์ยึดโยงอยู่กับสิ่งที่เรียกว่าเป็นความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในอดีต หรือประวัติศาสตร์ เห็นได้จากคำอธิบายความหมายของวรรณกรรมประเภทนี้ เช่น *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน* (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๕, น. ๒๑๑) อธิบายว่าหมายถึง "นวนิยายที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ซึ่งนำมาสร้างสรรค์ขึ้นใหม่โดยใช้จินตนาการ ตัวละครมีทั้งที่มีตัวตนจริงในประวัติศาสตร์และที่สมมุติขึ้นมาใหม่แสดงบทบาทร่วมกัน นักเขียนนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่ดีจะต้องค้นคว้าเรื่องราวในช่วงเวลาที่ตนเขียนอย่างถ้วนถี่เพื่อให้มีความสมจริง" ใน *The concise Oxford dictionary of literary terms* (1991, p. 99) อธิบายว่าหมายถึง "A novel in which the action takes place during a specific historical period well before the time of writing (often one or two generations before, sometimes several centuries), and in which some attempt is made to depict accurately the customs and mentality of the period." ส่วนใน *NTC's dictionary of literary terms* (1991, p. 99) อธิบายว่าหมายถึง

> A novel that attempts to re-create an historically significant personage or series of events. Historical novels are usually set in times of great conflict and social change, periods in which one culture must fall so that another may be born. The protagonist may be an actual figure from history or a fictional character whose destiny is determined by his or her involvement in actual events or with real people.

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตัวอย่างคำอธิบายทั้งสามที่ยกมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์มีความสัมพันธ์กับอดีตหรือประวัติศาสตร์ในแง่ของการจำลองภาพเหตุการณ์ที่เชื่อว่าเคยเกิดขึ้นจริงในอดีต จำลองภาพบุคคลที่เชื่อว่ามีตัวตนอยู่จริงในอดีต หรือจำลองภาพบรรยากาศ สถานที่ ผู้คน และวิถีชีวิตตามที่คิดว่าเป็นอยู่เช่นนั้นในอดีต โดยส่วนใหญ่ความสัมพันธ์ที่ยึดโยงอยู่กับสิ่งที่เรียกว่าความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในอดีตนี้มุ่งโดยเฉพาะที่การมีเนื้อเรื่องหรือเรื่องราวเหตุการณ์ที่สอดคล้องกับสิ่งที่บันทึกไว้ หรือสอดคล้องกับหลักฐานที่ศึกษาค้นคว้ามาได้ นวนิยายบางเรื่องจึงถูกตำหนิในเรื่องความไม่สอดคล้องกับ "ความเป็นจริง" เช่น *ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน รหัสลับดาวินชี* เป็นต้น

การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายอิงประวัติศาสตร์กับความเป็นจริงในลักษณะเช่นนี้กล่าวได้ว่ามีจุดอ่อนหรือจุดบอดอยู่ เนื่องจากสิ่งที่เรียกว่าความเป็นจริงหรือประวัติศาสตร์นั้นมีข้อสังเกตว่าก็เป็นภาพของอดีตที่เสนอผ่านเรื่องเล่า (narrative) ทำให้การถ่ายทอดเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตอยู่ในกรอบและกระบวนการเล่าเรื่อง ภาพอดีตที่ยอมรับกันว่าเป็นความจริงจึงเป็นภาพของชุดเหตุการณ์ที่ถูกเลือกสรรและนำมาเรียบเรียงให้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันทั้งในด้านลำดับเวลาและความเป็นเหตุเป็นผล เสนอออกมาเป็นภาพอดีตที่ยอมรับกันว่าเป็นความจริง (White, 1985, p. 82, 84-85)

นวนิยายไตรภาคชุด*กษัตริยา*ของ*ทมยันตี* ได้แก่ *กษัตริยา แก้วกัลยาแห่งแผ่นดิน* และ*อธิราชา* เป็นนวนิยายที่พยายามตั้งข้อสังเกตและตั้งคำถามต่อประวัติศาสตร์ที่บันทึกเกี่ยวกับเหตุการณ์การเสียและการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑ ซึ่งเริ่มต้นเล่าเหตุการณ์ตั้งแต่สงครามช้างเผือก พ.ศ. ๒๑๐๖ กระทั่งกรุงศรีอยุธยาเสียกรุงแก่พระเจ้าบุเรงนองในปี พ.ศ. ๒๑๑๒ และพระมหาธรรมราชาครองกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๒๑๑๓ ใน*กษัตริยา*ซึ่งเป็นนวนิยายเรื่องแรกของชุด มีศูนย์กลางการเล่าเรื่องอยู่ที่พระวิสุทธิกษัตรีย์และพระมหาธรรมราชาซึ่งครองเมืองพิษณุโลก นวนิยายเรื่อง*แก้วกัลยาแห่งแผ่นดิน*และ*อธิราชา*เล่าเรื่องในช่วงเวลาใกล้เคียงที่เกิดขึ้นหลังจากนั้น คือตั้งแต่หลังเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๑๑๒ แต่ทั้งสองเรื่องมีศูนย์กลางการเล่าเรื่องแตกต่างกัน เรื่อง*แก้วกัลยาแห่งแผ่นดิน*มีศูนย์กลางการเล่าเรื่องอยู่ที่พระสุพรรณกัลยาและฝ่ายหงสาวดี จบเรื่องเมื่อพระเจ้านันทบุเรงสวรรคตหลังจากสมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปตีกรุงหงสาวดี ส่วนเรื่อง*อธิราชา*มีศูนย์กลางการเล่าเรื่องอยู่ที่สมเด็จพระนเรศวรและฝ่ายอยุธยากระทั่งเสด็จสวรรคต

นวนิยายสามเรื่องนี้ ในตอนแรกมีลักษณะการเล่าเรื่องเป็นแบบนวนิยายอิง

ประวัติศาสตร์ นำบุคคลที่เอกสารประวัติศาสตร์กล่าวถึงมาเป็นตัวละครเอก เพิ่มเติมรายละเอียดของชีวิต อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด เพื่อนำเสนอเหตุการณ์การเสียและการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาตามที่ผู้แต่งตีความ ดังปรากฏในช่วงแรกของเรื่อง*กษัตริยา* แต่ต่อมาผู้แต่งแสดงตนเป็นผู้เล่าอย่างเปิดเผย และบอกเล่าถึงกลวิธีการแต่งการเรียบเรียงเรื่องจากข้อมูลแหล่งต่างๆ รวมทั้งแนวความคิดในการตีความให้ปรากฏชัดเจนทำให้นวนิยายทั้งสามเรื่องมีลักษณะเป็น "เรื่องแต่งที่ว่าด้วยการแต่งเรื่องประวัติศาสตร์" หรือ historiographical metafiction

วรรณกรรมลักษณะที่เรียกว่า historiographical metafiction หรือ "เรื่องแต่งที่ว่าด้วยการแต่งเรื่องประวัติศาสตร์" นี้เสนอขึ้นโดยลินดา ฮัทเชิน (Linda Hutcheon) นักทฤษฎีวรรณกรรมกลุ่มหลังสมัยใหม่ ฮัทเชิน (Hutcheon, 2002, p. 63) อธิบายว่าวรรณกรรมประเภทนี้ ผู้แต่งเสนอเรื่องราวประวัติศาสตร์โดยที่พร้อมกันนั้นก็แสดงให้เห็นปัญหาของการเล่าเรื่องอดีตหรือการเขียนประวัติศาสตร์ ซึ่งนำไปสู่ปัญหาเกี่ยวกับการสร้างและการรับรู้ประวัติศาสตร์กระแสหลัก หรือประวัติศาสตร์ที่เป็นทางการ วรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์แบบหลังสมัยใหม่ไม่ได้เสนอภาพอดีตในรูปแบบเดิม คือเล่าเรื่องตามที่ประวัติศาสตร์กระแสหลักเล่าหรืออธิบายไว้ แต่ตั้งคำถามหรือเขียนล้อกับประวัติศาสตร์กระแสหลักและ/หรือกระบวนการประวัติศาสตร์นิพนธ์ (historiography) เพื่อให้ผู้อ่านคิดตั้งคำถามและตระหนักถึงกระบวนการและอุดมการณ์ (ideology) ที่แต่ละกลุ่มสังคมวัฒนธรรมใช้อธิบายตนเอง กระบวนการสร้างเรื่องเล่าจึงเป็นสิ่งที่วรรณกรรมกลุ่มนี้เน้น มิใช่เพื่อปฏิเสธความมีอยู่จริงของอดีตที่เป็นจริง แต่เป็นการมุ่งความสนใจไปที่การเรียบเรียงอดีตนั้นให้เป็นลำดับต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน เพื่อให้เห็นความเป็นเรื่องเล่าในฐานะเป็นภาพแทนของอดีตที่สร้างขึ้นตามฐานคิดของความเป็นเหตุเป็นผล (rationality) และความต่อเนื่อง (continuity) ทั้งสองประการเป็นฐานคิดสำคัญของประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบสมัยใหม่ และกลายเป็นทฤษฎีแม่บทของประวัติศาสตร์นิพนธ์จนกลบฝังบทบาทของการเล่าเรื่องที่เป็นกระบวนการสำคัญของประวัติศาสตร์นิพนธ์ การที่ "เรื่องแต่งที่ว่าด้วยการแต่งเรื่องประวัติศาสตร์" มุ่งความสนใจไปที่กระบวนการสร้างประวัติศาสตร์เรื่องเล่านี้ก็เพื่อให้รู้และยอมรับถึงการเมืองเชิงอำนาจ (politics) อันเป็นเงื่อนไขในการสร้างความรู้เกี่ยวกับอดีตของสังคมวัฒนธรรมนั้นๆ

ฮัทเชินให้ความสนใจวรรณกรรมที่เปิดเผยถึงการเมืองเชิงอำนาจที่แฝงอยู่ใน

ประวัติศาสตร์กระแสหลักหรือประวัติศาสตร์ที่เป็นทางการ และเห็นว่าประวัติศาสตร์คือภาพของอดีต กล่าวได้ว่า ฮัทเชินมองงานเขียนประวัติศาสตร์ไปในแนวทางเดียวกับ เฮเดน ไวต์ (Hayden White) คือเห็นว่างานเขียนประวัติศาสตร์เป็นภาพอดีตที่ถูกสร้างขึ้นด้วยกระบวนการเล่าเรื่อง ซึ่งในกระบวนการนี้ "In fact, that teller – of story or history – also constructs those very facts by giving a particular meaning to events." (Hutcheon, 2002, p. 56) การกำหนดความหมายให้แก่เหตุการณ์ประวัติศาสตร์นี้คือการที่นักประวัติศาสตร์เลือกสรรเหตุการณ์ต่างๆ ที่เคยเกิดขึ้นในอดีตมาอธิบายว่าเหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างไร เมื่อเหตุการณ์หนึ่งๆ สามารถอธิบายความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับเหตุการณ์อื่นได้ เหตุการณ์นั้นเรียกได้ว่าเกิดมีความหมายขึ้น และด้วยเหตุที่ประวัติศาสตร์เป็นคำอธิบายของนักประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเหตุการณ์ชุดหนึ่ง ประวัติศาสตร์จึงเป็นความจริงที่ถูกสร้างขึ้นจากข้อมูลที่ถูกเลือกสรร และผู้เล่าหรือนักประวัติศาสตร์มีบทบาทในการกำหนดลักษณะความสัมพันธ์ที่เหตุการณ์หนึ่งเชื่อมโยงกับอีกเหตุการณ์หนึ่งเพื่อเรียบเรียงเข้าเป็นเรื่องราวเดียวกัน สิ่งที่เป็นปัญหาของประวัติศาสตร์ และฮัทเชินเห็นว่าเป็นเรื่องของการเมืองเชิงอำนาจ คือกระบวนการทำให้ภาพอดีตที่สร้างขึ้นนั้นเป็นที่ยอมรับว่าเป็นภาพของความเป็นจริง

กลวิธีนำเสนอเรื่องในลักษณะ "เรื่องแต่งที่ว่าด้วยการแต่งเรื่องประวัติศาสตร์" ของนวนิยายชุด *กษัตริยา* ทำให้เห็นว่าภาพเหตุการณ์สงครามระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกรุงหงสาวดีที่ปรากฏในหลักฐานประวัติศาสตร์มีปัญหา ผู้แต่งเสนอการตีความข้อมูลประวัติศาสตร์ที่แตกต่างและเรียบเรียงเรื่องราวใหม่เสนอผ่านนวนิยายที่แสดงอัตวิสัยในการคัดเลือกข้อมูลและการเล่าเรื่องของผู้แต่ง

ปัญหาในการแต่งเรื่องการเสียและการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาจากเอกสารประวัติศาสตร์

นวนิยายไตรภาคชุด*กษัตริยา*นำเสนอเรื่องราวของสงครามระหว่างกรุงศรีอยุธยากับหงสาวดีในช่วงเวลาดังกล่าวโดยอาศัยข้อมูลหลากหลายประเภท ทั้งที่เป็นเอกสารประวัติศาสตร์ รายงานการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการ เกร็ดประวัติศาสตร์และวรรณกรรม เอกสารประวัติศาสตร์ที่ผู้แต่งใช้เป็นหลักสำคัญในการประกอบสร้างเนื้อเรื่องคือ *ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖* สำหรับเรื่องราวด้านอยุธยา และ*มหาราชวงษ์พงศาวดารพม่า*

สำหรับเรื่องราวด้านหงสาวดี เอกสารประวัติศาสตร์อื่นที่เป็นส่วนประกอบก็เช่น คำให้การขุนหลวงหาวัด พงศาวดารลาว เป็นต้น รายงานการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการได้แก่ *พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ *พระสุพรรณกัลยา จากตำนานสู่หน้าประวัติศาสตร์* ของสุเนตร ชุตินธรานนท์ *การสงครามในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถ* ของ พล.ต. จรรยา ประชิดโรมรัน *รายงานการดำเนินโครงการงานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ๒๔๙ กรกฎาคม ๒๕๔๗* ของมหาวิทยาลัยนเรศวร ส่วนที่เป็นเกร็ดประวัติศาสตร์และวรรณกรรมที่นำมาใช้ประกอบได้แก่ *ลิลิตตะเลงพ่าย* ของสมเด็จฯ กรมพระปรมานุชิตชิโนรส *กฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้* ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช *ไทยลำพอง* ของสมประสงค์ บุณยนิตย์ *ผู้ชนะสิบทิศ* ของยาขอบ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีเอกสารอื่นที่ใช้ประกอบการอธิบายและตีความเอกสารประวัติศาสตร์เพื่อนำเสนอเรื่องในแบบของผู้แต่ง เช่น ตำราพิไชยสงคราม ตำราอาวุธ ตำราคชศาสตร์ แผนที่ กฎหมายต่างๆ

แม้ว่านวนิยายสามเรื่องนี้จะแต่งขึ้นจากการค้นคว้าข้อมูลมากมาย โดยเฉพาะข้อมูลที่ได้รับความเชื่อถือในฐานะเป็นหลักฐานปฐมภูมิ หรือเป็นการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการ แต่เอกสารที่นำเสนอข้อมูลแต่ละประเภทกล่าวได้ว่านำเสนอความเป็นจริงด้วยกลวิธีแบบเดียวกัน คือนำเสนอเป็นเรื่องเล่า วิธีการเรียบเรียงข้อมูลทั้งหมดให้ประกอบรวมกันขึ้นเป็นภาพองค์รวม ลักษณะดังกล่าวฮัทเชิน เรียกว่า "totalizing representation" ซึ่งเธอออธิบายว่า "The function of the term totalizing, [...], is to point to the process [...] by which writers of history, fiction, or even theory render their materials coherent, continuous, unified – but always with an eye to control and mastery of those materials, even at the risk of doing violence to them." (Hutcheon, 2002, p. 59) นั่นหมายถึงว่างานเขียนเหล่านั้นย่อมมีการจัดวางโครงสร้างเพื่อจัดลำดับหรือจัดระเบียบของเรื่องราวและเหตุการณ์ที่นำมาเล่า ซึ่งต้องอาศัยจินตนาการทำให้เรื่องที่นำมาเล่าเรียบเรียงเป็นองค์รวมขึ้นมา แต่ในการทำเช่นนั้น ข้อมูลหลักฐานต่างๆ กลายเป็นวัสดุที่ผู้เล่าเลือกสรรและจัดการให้เชื่อมโยงกับข้อมูลหลักฐานอื่นๆ เพื่อประกอบเรื่องราวที่ต้องการจะนำเสนอ และนี่เองทำให้การนำเสนออดีตในรูปแบบเรื่องเล่า (narrative) เป็นปัญหา เนื่องจากเหตุการณ์ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงถูกกำหนดความหมายด้วยการนำมาประกอบเข้ากับเหตุการณ์อื่น เป็นชุดเหตุการณ์ที่เชื่อมโยงเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกัน วรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์แบบ

หลังสมัยใหม่มักนำเสนอความเป็นเรื่องเล่าของประวัติศาสตร์นิพนธ์ให้เห็นเด่นชัดว่า "the events no longer seem to speak for themselves, but are shown to be consciously composed into a narrative, whose constructed – not found – order is imposed upon them, often overtly by narrating figure." (Hutcheon, 2002, p. 63) การเล่าเรื่องจึงเป็นสิ่งสำคัญที่วรรณกรรมหลังสมัยใหม่เน้นเพื่อให้เห็นว่าเป็นกระบวนการสร้างและนำเสนอออดีต อดีตที่รับรู้กันในปัจจุบันจึงเป็นภาพที่ถูกสร้างและนำเสนอในกรอบความคิดและจินตนาการของผู้เล่าอดีตนั้น

อย่างไรก็ตาม การเล่าเรื่องการเสียและการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาในนวนิยายไตรภาคชุดนี้ ผู้แต่งยังก้าวไปไม่ถึงขั้นวิพากษ์ความเป็นเรื่องเล่าของเอกสารประวัติศาสตร์ที่ใช้เป็นข้อมูลในการแต่ง แต่กระนั้นผู้แต่งก็แสดงให้เห็นและเตือนผู้อ่านให้ตระหนักถึงปัญหาของเอกสารและงานเขียนทางประวัติศาสตร์หลายประการ ประการหนึ่งคือความหลากหลายของเอกสารที่เล่าถึงประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาดังกล่าวซึ่งทำให้เกิดความสับสนและไม่ได้ความจริงอันเป็นข้อยุติ ทมยันตีเปิดเผยให้ผู้อ่านทราบถึงเอกสารข้อมูลที่นำมาใช้แต่งเรื่อง ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องเล่าจากมุมมองที่แตกต่างกัน ทั้งความแตกต่างด้านชนชาติ (ไทย พม่า ลาว เขมร ฝรั่ง) ด้านสาขา (ประวัติศาสตร์ การทหาร วรรณกรรม) ด้านยุคสมัย (อดีต ปัจจุบัน) และชี้ให้เห็นว่าเหตุการณ์ที่บันทึกในเอกสารประวัติศาสตร์ฉบับต่างๆ มีความคลาดเคลื่อนและไม่สมบูรณ์ เช่น เหตุการณ์ภายหลังจากพระมหาธรรมราชายอมอ่อนน้อมต่อพระเจ้าบุเรงนอง ผู้แต่งเขียนหมายเหตุเป็นเชิงอรรถไว้ว่า "ความในตอนต่อนี้มีข้อความทางประวัติศาสตร์ที่ไม่ค่อยจะตรงกัน ได้บอกกล่าวแต่ต้นแล้วว่า ในการเขียนเรื่อง 'กษัตริยา' จะยึดประชุมพงศาวดาร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ กับ 'พระสุพรรณกัลยา จากตำนานสู่หน้าประวัติศาสตร์' ของอาจารย์ด็อกเตอร์สุเนตร ชุตินธรานนท์เป็นหลักสำคัญ" (ทมยันตี, ๒๕๔๗ก, น. ๑๓๔) และกล่าวถึงการเลือกใช้ข้อมูลว่า "การค้นคว้าของอาจารย์ด็อกเตอร์สุเนตรได้กระทำละเอียดถี่ถ้วน [...] โดยใช้เอกสารทางพม่าหลายฉบับ รวมทั้งพงศาวดารฉบับหอแก้ว คือของหลวงของพม่า อันมีข้อความไม่ค่อยจะตรงกับพงศาวดารไทย ฉะนั้นในการลำดับเรื่อง 'กษัตริยา' จึงตกลงใจว่าจะใช้ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติที่คนไทยคุ้นเคยเข้าใจเป็นส่วนใหญ่ในตอนเกี่ยวกับเหตุการณ์ด้านกรุงศรีอยุธยา" (ทมยันตี, ๒๕๔๗ก, น. ๑๓๖) นอกจากหมายเหตุแล้ว ในเนื้อเรื่อง ทมยันตีก็ได้แทรกคำอธิบายและความคิดเห็นต่อเรื่องราวที่บันทึกในเอกสารประวัติศาสตร์ที่ใช้ไว้ด้วย เช่น เหตุการณ์ตอนเสียกรุงศรีอยุธยา

พ.ศ. ๒๑๑๒ ในเอกสารของฝ่ายไทยกับฝ่ายพม่ามีความไม่สอดคล้องกันเกี่ยวกับเจ้านายกรุงศรีอยุธยาที่ถูกพากลับไปยังกรุงหงสาวดี ผู้แต่งเล่าว่า

> การขอ 'ตัวจำนำ' ไปในการคราวนี้นั้น มีข้อความสับสน ในพงศาวดารฝ่ายพม่ากล่าวว่า...
>
> *ครั้งนั้นพระเจ้าหงสาวดี เอาสมเด็จพระมหาจักรพรรดีไปเมืองหงสาวดีด้วย ส่วนกรุงศรีอยุธยาให้สมเด็จพระมหินทราธิราชครองเป็นประเทศราช...*[๑]
>
> กับยังมีข้อความว่า...*พระเจ้าหงสาวดีได้ไปปลูกตำหนักประทาน หากต่อมาสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสด็จออกทรงผนวช เลยพ้นจากการควบคุม เลยหลบหนีกลับมาเมืองไทย*...
>
> ซึ่งทางพระราชพงศาวดารฝ่ายไทยกล่าวว่า ไม่น่าเชื่อเพราะถ้าถึงกับเอาสมเด็จพระมหาจักรพรรดีไป ฝ่ายไทยก็คงไม่ยินยอม
>
> กับอีกข้อความสำคัญที่ขัดแย้งกันคือ การที่ฝ่ายหงสาวดีขอพระราเมศวรไปนั้น เพราะเล็งเห็นว่า 'เป็นรัชทายาท' หากสมเด็จพระมหาจักรพรรดิสวรรคตลงเมื่อใด พระเจ้าหงสาวดีจะได้มีโอกาสแต่งตั้งพระราเมศวรให้มาครองอยุธยา
>
> ตรงนี้ทำให้ยากจะลำดับว่า
>
> พระราเมศวรเป็นพี่หรือน้องพระมหินทราธิราช
>
> (ทมยันตี, ๒๕๔๗ก, น. ๑๘๙)

ไม่เพียงการวิพากษ์วิจารณ์เอกสารของชาติอื่นเท่านั้น แม้พงศาวดารฉบับที่ใช้เป็นหลัก ผู้แต่งก็วิจารณ์ให้เห็นความไม่สมเหตุสมผลของเนื้อหา เช่น ตอนที่กรุงศรีสัตตนาคนหุตยกทัพมาช่วยกรุงศรีอยุธยาที่ถูกทัพหงสาวดีล้อม ในพงศาวดารกล่าวว่าพระเจ้าบุเรงนองทรงให้สมเด็จพระมหาธรรมราชาเกลี้ยกล่อมพระยารามให้มีหนังสือไปเร่งให้กรุงศรีสัตตนาคนหุตรีบยกพลลงมา ผู้แต่งตั้งข้อสังเกตว่า

> พระมหาธรรมราชาจะทรงยอมไปเกลี้ยกล่อมหรือ?
>
> [...]
>
> ส่วนพระยารามหรือจะยอมฟังพระมหาธรรมราชา
>
> [...]
>
> เรื่องนี้น่าจะเกิดจากพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองมากกว่า [...] เล่ห์กลตอนนี้คือ 'ทำทีปรึกษาพระมหาธรรมราชา' ว่าความคิดนี้เป็นของพระมหาธรรมราชาต่างหาก กับถ้าไปอ่านพงศาวดารลาว ตามที่พลตรีจรรยา ประชิดโรมรัน ท่านเขียน

---

[๑] ตัวเอนในข้อความอ้างอิงใช้ตามต้นฉบับ

ไว้ ท่านกล่าวว่า...

พระเจ้าหงสาวดี 'จึงบังคับ' ให้พระยารามแต่งหนังสือฉบับหนึ่ง 'มาหลอก' สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช

ข้อความตรงนี้น่าเชื่อถือกว่า คือบังคับพระยาราม กับแล้วให้แกะปลอมตราพระราชสีห์ประทับศุภอักษร [...]

(ทมยันตี, ๒๕๔๗ก, น. ๓๒๓)

ปัญหาอีกประการหนึ่งที่นวนิยายสามเรื่องนี้นำเสนอคือปัญหาความสมบูรณ์ในการบันทึกเรื่องราวของอดีต ทมยันตีกล่าวตั้งแต่แรกใน "ถ้อยแถลง" ถึงการเลือกใช้เอกสารหลักในการแต่งนวนิยายสามเรื่องนี้ คือ*ประชุมพงศาวดาร* ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ภาค ๖ และงานวิจัยของสุเนตร ชุตินธรานนท์ เนื่องจากมีความน่าเชื่อถือและละเอียดสมบูรณ์ในส่วนที่ผู้แต่งต้องการ

ประชุมพงศาวดาร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ชื่อก็บอกแล้วว่า 'แห่งชาติ' คือต้องกลั่นกรองรับรอง 'คุณภาพ' กันมาแล้ว [...]

สำหรับของอาจารย์สุเนตร จะต้องใช้ทั้งเล่ม ตั้งแต่หน้าหนึ่งจนหน้าสุดท้าย (ท่านอนุญาตแล้ว) เพราะทั้งใจความ ความละเอียด ท่านหามาครบถ้วน (สบายคนเขียนไป) ข้อสำคัญหนังสือที่ท่านค้นคว้ามาจาก 'ฉบับหอแก้ว' คือฉบับหลวงของพม่า หาอ่านจากที่อื่นไม่ได้เลย ความที่เกี่ยวโยงถึง 'พระสุพรรณกัลยา' ที่หายไปจากหน้าประวัติศาสตร์ฝ่ายไทย ได้ไปปรากฏที่นั่น

(ทมยันตี, ๒๕๔๗ก, น. (๑๔))

แม้เอกสารทั้งสองฉบับจะมี "คุณภาพ" ตามความเห็นของผู้แต่ง แต่ก็ยังมีข้อบกพร่อง ไม่สมบูรณ์เพียงพอ โดยเฉพาะเอกสารของฝ่ายไทยที่ผู้เล่าเห็นว่าบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลในประวัติศาสตร์ไม่ครอบคลุม ดังชี้ให้เห็นว่าเรื่องราวของ "วีรชน" บางพระองค์/บางคน เอกสารประวัติศาสตร์ไม่กล่าวถึงหรือกล่าวถึงน้อยเกินไปจนผู้อ่านเอกสารประวัติศาสตร์นั้นต้องคาดคะเนเอาเอง

นั่น...อวสานของวีรกษัตริย์อีกพระองค์หนึ่ง

ที่ทรงอาภัพขนาดว่า มีบันทึกไว้ในพงศาวดารเพียง...

พระศรีเสาวราชน้องยาเธอ ซึ่งช่วยบัญชาการรบพุ่งแข็งแรง พระยาจักรีก็ทูลยุยงสมเด็จพระมหินทรว่าจะเป็นขบถ จนต้องถูกสำเร็จโทษ

ที่สำเร็จโทษพระศรีเสาวราชคือวัดพระราม

[...] ที่ต้องสำเร็จโทษท่านที่นี่เพราะเป็นยามศึก พระนครถูกล้อม หาไม่ส่วนใหญ่การสำเร็จโทษเจ้านายจะกระทำที่ 'วัดโคกพระยา' หลังวัดหน้าพระเมรุ ฝั่งตรงข้ามพระราชวัง

ท่านคงไม่ถูก 'สำเร็จโทษ' ตามขบวนอาญาศึกละมั้ง

ท่าน 'น่าจะ' ถูกสำเร็จโทษด้วยท่อนจันทน์ เพราะอย่างไรท่านก็เป็นหน่อพุทธางกูร

ข้อนี้ 'คิดเอาเอง' เพราะถ้าเป็นไปตามบทพระอัยการศึก จะหนักหนาสาหัส [...]

แม้สิ้นพระศรีเสาวราชแล้ว หากเราต้องจำได้ ตรงนั้นยังมีขุนศึกอีกนาย... พระมหาเทพ

[...]

วีรพลตัวจริง แทบจะไม่เคยมีชื่อบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ [...] ในหนังสือของคุณสมประสงค์ บุณยนิตย์ กล่าวถึงทหารหาญอีกท่านหนึ่ง คือ หลวงศักดิ์ [...]

(ทมยันตี, ๒๕๔๗ก, น. ๓๔๕-๓๔๖)

โดยเฉพาะเรื่องราวของพระวิสุทธิกษัตรีย์และพระสุพรรณกัลยาซึ่งมีข้อมูลในเอกสารประวัติศาสตร์ไทยเพียงเล็กน้อย ในการเล่าเรื่องพระสุพรรณกัลยาที่ตกไปอยู่ในหงสาวดี ผู้แต่งจึงเปลี่ยนมาใช้งานวิจัยของสุเนตร ชุตินธรานนท์ ซึ่งศึกษาวิจัยเรื่องราวของพระสุพรรณกัลยาที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ต่างๆ มาเป็นหลักในการแต่งเรื่อง

ในตอนต่อไปจะเล่าถึงพระสุพรรณกัลยายามไปประทับ ณ หานตาวดี [หงสาวดี] ว่าทรงดำรงพระองค์อย่างไร โดยยึดแก่นของเรื่องในหนังสือ 'พระสุพรรณกัลยา จากตำนานสู่หน้าประวัติศาสตร์อาจารย์ ดร.สุเนตร ชุตินธรานนท์ ซึ่งสาระสำคัญของหนังสือเล่มนี้ ท่านพยายามเป็นที่ยิ่งที่จะถอดมาจากเอกสารพม่า ชื่อ 'โยธยา ยาสะเวง' ที่ท่านบอกว่า 'มีเนื้อหาสาระ' ใกล้เคียงกับ 'คำให้การของชาวกรุงเก่า'

ส่วน 'คำให้การของขุนหลวงหาวัด' ท่านกล่าวว่า

ถูกแปลมาจากต้นฉบับภาษามอญ ซึ่งล่ามมอญได้รับถ่ายทอด จากเชลยศึกไทยโดยตรงแต่ครั้งสมัยเสียกรุงศรีอยุธยา...นับเป็นความแร้นแค้นอย่างยิ่งของเอกสารประวัติศาสตร์ไทย!

(ทมยันตี, ๒๕๔๗ข, น. ๑๒-๑๓)

นอกจากนี้ ผู้แต่งยังเห็นว่าการอธิบายเหตุการณ์การรบในเอกสารของฝ่ายไทยบางครั้งรวบรัดไม่มีรายละเอียดซึ่งทำให้เกิดภาพที่ผิดเพี้ยนไป ในการเล่าเรื่องผู้แต่งจึงได้นำข้อมูลจากเอกสารประวัติศาสตร์แหล่งอื่นมาเสริมให้เรื่องที่เล่ามีรายละเอียดมากขึ้น และกล่าวอย่างชัดเจนถึงปัญหาการเขียนเหตุการณ์ดังกล่าว เช่น ตอนที่กรุงศรีสัตตนาคนหุตเร่งยกทัพมาช่วยกรุงศรีอยุธยาที่ถูกทัพหงสาวดีล้อมเพราะพระยารามมีหนังสือไปเร่ง ผู้เล่ากล่าวว่า

> ศุภราชสาส์น เมื่อมีตราประทับเรียบร้อยก็...น่าเชื่อถือ...ทางฝ่ายกรุงศรีสัตตนาคนหุตจึงเร่งยกพลลงมา พงศาวดารไทยกล่าวว่า...โดยประมาท...คือทรงเห็นว่าพม่าน่าจะระส่ำระสายจริง เนื่องจากยกพลมานาน เสบียงอาหารน่าจะขัดสน กับทางกองทัพกรุงสรีสัตตนาคนหุตก็ต้องเร่งการก่อนถึงฤดูฝน น้ำจะหลากลงมา
>
> ทางฝ่ายพม่าเมื่อวางเล่ห์กลแล้วก็ให้พระมหาอุปราชายกกองทัพไปซุ่มอยู่แขวงเมืองสระบุรี ในพงศาวดารไทยกล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนี้อย่างรวบรัดว่า เมื่อกองทัพพระไชยเชษฐามาถึงตรงนั้น
>
> *กองทัพพระมหาอุปราชาก็ออกโจมตี กองทัพกรุงศรีสัตตนาคนหุตไม่ทันรู้ตัวก็แตกพ่ายยับเยิน*
>
> แล้วพระไชยเชษฐาก็ยกทัพกลับตามแบบฉบับของท่าน
>
> หากใน 'พงศาวดารลาว' มีรายละเอียดมากกว่า คือ เมื่อพระไชยเชษฐายกพลลงมามีพระราชดำรัสให้พระยาจันกองนางยกพล ๓๐,๐๐๐ คน ไปทางลพบุรี กองทัพพระยาจันกองนางไปพบกองทัพเจ้าฟ้าตองอู กองทัพพระยาจันกองนางเข้าตีอยู่ ๒ วัน ๒ คืน พม่าถอยกรูดจนถึงเมืองเมาะลำเลิง เมืองนี้อยู่ใต้เมาะตะมะแถวๆ ทวาย มะริด
>
> เจ้าเมืองตองอูตายกับคอช้าง
>
> [...]
>
> ตอนนี้กองทัพกรุงศรีสัตตนาคนหุตต้องฮึกเหิมยกพลลงมา ข้ามแม่น้ำป่าสักพอออกท้องทุ่งอยุธยาจึงเจอกองทัพพระมหาอุปราชา
>
> อย่างนี้ต่างหากที่ 'ประมาท' จนพ่าย
>
> การรบในพงศาวดารลาวละเอียดดี น่าศึกษา อย่าด่วนสรุปว่า แค่ได้ศุภอักษรปลอมก็ประมาทเสียแล้ว
>
> (ทมยันตี, ๒๕๔๗ก, น. ๒๓๔-๒๓๖)

ผู้เล่ากล่าวถึงความในพงศาวดารฝ่ายไทยว่า "รวบรัด" และ "ด่วนสรุป" ซึ่งเป็นนัยประเมินว่าเนื้อความไม่ละเอียดเพียงพอที่จะชี้เหตุแห่งความพ่ายแพ้ของกองทัพศรีสัตตนาคนหุต แล้วเทียบให้เห็นว่าพงศาวดารฉบับลาวมีเนื้อความละเอียดกว่าซึ่งทำให้เข้าใจเหตุที่ฝ่ายลาวแพ้กองทัพของพระเจ้าบุเรงนองได้

ในส่วนของการเล่าถึงการรบ ผู้แต่งเห็นว่าการเล่าเหตุการณ์รบโดยวิธีการพรรณนาความไม่อาจทำให้ผู้อ่านงานประวัติศาสตร์เข้าใจถึงความลึกซึ้งของกลศึกซึ่งแสดงถึงความสามารถของผู้นำในการรบนั้นอย่างเพียงพอ ผู้แต่งจึงนำตำราพิชัยสงคราม ตำราอาวุธ คำอธิบายทางการทหารมาประกอบการเล่าถึงการรบหลายครั้ง เช่น สงครามครั้งพระมหาอุปราชายกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๑๓๓ ผู้แต่งดำเนินเรื่องราวตาม *ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖* โดยใช้ภาษาร่วมสมัยแทนการใช้ภาษาถ้อยคำแบบโบราณแล้วชี้ให้เห็นนัยแฝงจากข้อมูลที่นำเสนอ ตอนที่ต้องการเน้นก็คัดลอกถ้อยคำมาแสดงให้เห็นเด่นชัด และขยายความกลศึกของสมเด็จพระนเรศวรตามที่นักการทหารได้อธิบายไว้ผสมผสานกับนำกลศึกในตำราพิชัยสงครามมาร่วมอธิบาย

> กองทัพพม่าเริ่มเคลื่อนพลเมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๑๓๓ คือเดือน ๑๒ แรม ๑๒ ค่ำ ปีขาล มาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ ตรงนี้มีข้อสังเกตพม่าเคยเดินทัพผ่านด่านแม่ละเมา เพื่อพักพลที่ฐานหน้ากำแพงเพชรเสมอ คราวนี้ฝ่ายเสนาธิการเปลี่ยนแผน
>
> การเดินทัพผ่านทางด่านแม่ละเมาใช้เวลา ๓๐ วัน
>
> การเดินทัพทางด่านพระเจดีย์สามองค์ใช้เวลา ๑๕ วัน ฉะนั้นจะว่าเสนาธิการทางฝ่ายพม่าไม่เก่งก็ไม่ถนัด พม่าเริ่มใช้แผนรุกรวดเร็วบ้าง เพื่อมิให้ทางฝ่ายไทยตั้งตัวทัน กับกำลังรบที่เปลี่ยนไป
>
> [...] การมาคราวนี้ถือพล ๒๐๐,๐๐๐ คน เพราะแยกพลไปตีเมืองคัง ๑๐๐,๐๐๐ คน จำนวนพลที่ยกมาตีไทยจึงน้อยลง เข้าทำนองประมาทด้วยว่าทางไทยกำลังผลัดแผ่นดิน น่าจะเกิดวิกฤตทางการเมือง
>
> ตรงนี้อ่านได้ว่า การข่าวของพม่าไม่ดี หรือไม่...ก็ไม่มี ถ้าการข่าวใช้ไม่ได้แผนทั้งหมดจะผิดพลาด
>
> หากความได้เปรียบของพม่าก็มีอยู่ ตรงจู่โจมเร็ว ตอนนี้พงศาวดารบันทึกว่า
>
> *...ฝ่ายข้างกรุงศรีอยุธยาครั้งนี้ เพราะรู้ตัวเร็ววันก็เห็นจะมีความลำบากอยู่ด้วยการที่จะต้อนผู้คนเข้าพระนครดังคราวก่อนๆ ไม่ทัน แต่วิสัยสมเด็จพระนเรศวรว่องไวในเชิงศึก เมื่อเห็นว่าจะตั้งค่ายต่อสู้อยู่ที่กรุงฯ จะไม่ได้เปรียบข้าศึกเหมือน*

หนหลัง ก็ทรงพระราชดำริกระบวนรบเป็นอย่างอื่น...

ข้อความตามบันทึกเราจะเห็นว่านอกจากสมเด็จพระนเรศวรจะทรงเป็นนักรบชั้นยอด ท่านยังทรงถอดแบบการเป็นเสนาธิการมาจากพระราชบิดา กับท่านชำนาญภูมิประเทศด้านนี้ตั้งแต่ทรงหลบหนีจากกรุงหงสาวดี

การรบ ถ้ารบแบบเก่า แผนเก่า ไม่เคยเปลี่ยน

คู่ต่อสู้ย่อมอ่านแผนได้ทะลุปรุโปร่ง

[...]

การปรับเปลี่ยนแผนรบของสมเด็จพระนเรศวร คือ รีบเสด็จยกกองทัพหลวงไปในเดือนยี่ เมื่อพม่าเคลื่อนพลจากหงสาวดี ราวปลายเดือน ๑๒ ใกล้เดือนอ้าย กว่าจะพ้นเขตพม่าก็ใช้เวลาพอสมควร ระยะการเดินทางที่ว่า ๑๕ วัน คือจากด่านพระเจดีย์สามองค์ถึงอยุธยา

...ครั้นถึงเมืองสุพรรณบุรี ได้ทรงทราบว่าข้าศึกยกล่วงเมืองกาญจนบุรีเข้ามาแล้ว...

[...] สมเด็จพระนเรศวรทรงวางแผนการรบดังนี้

...จึงให้ซุ่มทัพหลวงไว้ (เข้าใจว่าที่ลำน้ำบ้านคอย) แต่งกองทัพน้อย ทำนองเหมือนกับที่จะให้ไปรักษาเมืองกาญจนบุรีไปล่อข้าศึก...

ลักษณะนี้คือให้มีเขตหน้าและเขตหลัง เขตหน้ารบล่อ จนมาปะทะเขตหลัง เป็น 'ลักษณดำเนินศึก' ซึ่งมีถึง ๑๑ ประการ หากที่ใช้ในตอนนี้คือ

...ลักษณศึกดุจปลวก ให้พลทัพ ๔ หมู่ นำหน้าติดกันไปก่อน จึงให้ทัพหลวงแลพลช้างไปตามหลัง และยกมั่วกลุ้มเข้ารบเอาอย่าให้กระเดน ประดุจทอดโกลนนั้นแล... (ตัวสะกดตามตำราพิไชยสงคราม)

[...]

แผนที่การรบครั้งนี้ อาศัยของพลตรีจรรยา ประชิดโรมรัน ดังเคย [มีภาพแผนที่ประกอบ]

จากแผนที่ เราจะเห็นเส้นทางเดินทัพฝ่ายไทย คือขึ้นจากอยุธยาไปปากโมก ซึ่งน่าจะใช้เรือเร็วดังที่ทรงทำเสมอ เพราะในเดือนยี่ น้ำเพิ่งลด การเดินทางทางเรือสะดวก กับทางพื้นดินยังเฉอะแฉะ การเคลื่อนตัวลำบาก จากปากโมกตรงเข้าสุพรรณ และทรงแต่งทัพหลวงซุ่มตรงลำน้ำบ้านคอย

จากนั้นให้กองหน้าซึ่งมีจำนวนไม่มาก เดินทัพพุ่งตรงไปกาญจนบุรี

ความตามพงศาวดารกล่าวว่า

...ฝ่ายกองทัพพระมหาอุปราชาเข้ามาถึงเมืองกาญจนบุรี เห็นไม่มีผู้ใดต่อสู้ สำคัญว่าไทยจะตั้งมั่นคอยต่อสู้อยู่ที่กรุงศรีอยุธยาอย่างคราวก่อน ก็ยกเข้ามาด้วยความประมาท...

ครั้นมาพบพวกกองทัพล่อของสมเด็จพระนเรศวรเห็นเป็นกองทัพเล็กน้อย ทัพหน้าของพระมหาอุปราชาเข้ารบพุ่ง ขอย้ำทัพหน้าคือพระยาพสิม พระเจ้าอาของพระเจ้าหงสาวดีนันทบุเรง กับพระยาพุกาม

[...]

กองทัพล่อสู้อยู่หน่อยหนึ่งแล้วแกล้งถอยหนี พวกกองทัพหงสาวดีเห็นได้ทีก็ไล่ติดตามเข้ามาในที่ซุ่มทัพของสมเด็จพระนเรศวร สมเด็จพระนเรศวรให้กองทัพออกระดมตี ได้รบพุ่งกันถึงตะลุมบอน กองทัพหงสาวดีก็แตกพ่าย ถูกไทยฆ่าฟันตายเสียเป็นอันมาก

[...]

ฉะนั้น ถ้าเราอ่านการ 'ดำเนินศึก' ของสมเด็จพระนเรศวร เราจะเข้าใจท่านจัดเจนภูมิประเทศ ท่านทรงใช้ภูมิประเทศให้เป็นประโยชน์ ท่านวางการข่าวไว้ทุกสารทิศ ท้ายสุด ท่านเก่งในการประกอบแผน วางกลศึก มีแผนลวงแผนหลัก แผนลวงล่อทัพหน้าของพม่า เข้าสู่ killing field ที่ลำน้ำบ้านคอยอีก จนทัพหน้าแตกถอยร่น แม่ทัพตายในที่รบ

การแตกทัพเป็นการถอยร่นสับสน

ทหารตื่นตกใจ จัดขบวนรบรับข้าศึกไม่ได้

พอร่นมาถึงจระเข้สามพัน พระยาพสิมถูกจับ ฝ่ายพม่าไม่เหลือนายทัพเลย

สำหรับทัพหลวงของพม่า ที่พระมหาอุปราชาทรงเป็นแม่ทัพ ได้วางพระทัยสนิทแล้วว่า ฝ่ายไทย 'น่าจะ' รับศึกในกรุง และทัพหน้าก็ล่วงหน้าไปแล้ว

ทัพหลวงจึงยกตามอย่างประมาท

คือเดินทัพอย่างสบาย...กับการเดินทัพ คงจัดเป็น 'นาคพยุห์' คือ...*นาคราชอาไศรฤๅอางขนาง ยกเศียรชูหาง เลื้อยเลี้ยวตามฝั่งแฝงเขา...*

เนื่องด้วยพื้นที่ที่ผ่านมาเป็นซอกเขา เป็นลำน้ำ การจัดขบวนรบคงเดินตามกันมาเป็นแถวยาวเหมือนงูเลื้อย

คนที่เดินมาเป็นแถวยาว

พอมีคนอลหม่านแตกทัพมาปะทะ

แรงต้านจะไม่มี นอกจากวิ่งหนีตามกันมา

[...]

ทัพหลวงของพระมหาอุปราชาแตกทัพโดยไม่ได้รบ!

(ทมยันตี, ๒๕๔๗ค, น. ๓๗๙–๓๘๘)

ผู้แต่งนวนิยายไตรภาคชุดนี้มองเห็นปัญหาของงานเขียนประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับเหตุการณ์ในช่วงเวลาดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเห็นว่า "พงศาวดารบันทึก 'เหตุที่เกิด' แต่มิได้บันทึก... 'สาเหตุ' ความคิดของคนในพงศาวดาร" (ทมยันตี, ๒๕๔๗ก, น. ๒๑๗) นำมาสู่ความมุ่งหมายของนวนิยายทั้งสามเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่ออธิบายเหตุและผลอันเกิดจากบทบาทของบุคคลต่างๆ ที่ทำให้กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พระเจ้าบุเรงนองและการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาประสบความสำเร็จ โดยผู้แต่งอาศัยกระบวนการทางประวัติศาสตร์นิพนธ์ [๒] และกระบวนการทางการประพันธ์วรรณกรรมควบคู่กัน ในขณะเดียวกันก็เปิดเผยให้เห็นกระบวนการทั้งสองแบบอยู่ตลอด แต่การที่ผู้แต่งนวนิยายทั้งสามเรื่องได้เลือกสรรข้อมูลจากแหล่งที่หลากหลายแล้วนำมาเรียบเรียงด้วยกลวิธีการประพันธ์ให้เป็นเรื่องราวขึ้นจึงมิได้ทำให้นวนิยายสามเรื่องนี้นำเสนอเหตุการณ์อดีตจากมุมมองที่หลากหลาย หากแต่เป็นการตอกย้ำและซ้ำรอยกระบวนการเสนอภาพอดีตผ่านรูปแบบของเรื่องเล่า (หรือความเป็นเรื่องแต่งของประวัติศาสตร์) ซึ่งให้ความสำคัญในการผูกเรื่องให้มีความสมบูรณ์เป็นองค์รวมเดียวกัน (totalization)

การผูกเรื่องของนวนิยายไตรภาคชุด*กษัตริยา*

การผูกเรื่องให้มีความสมบูรณ์ต่อเนื่องเป็นองค์รวมเดียวกันมิใช่เพียงการนำเหตุการณ์ต่างๆ มาจัดลำดับเวลาเท่านั้น แต่สิ่งที่สำคัญคือการวางโครงเรื่อง (emplotment) เฮเดน ไวต์ (White, 1985, p. 83) ชี้ว่าการวางโครงเรื่องเป็นคุณสมบัติที่ใกล้เคียงกันระหว่างงานเขียนประวัติศาสตร์กับงานวรรณกรรม เขากล่าวว่า "[...] histories gained part of their explanatory effect by their success in making stories out of mere chronicles; and stories in turn are made out of chronicles by an operation which I have [...] called 'emplotment.'" การวางโครงเรื่องในความหมายของไวต์หมายถึงการจัดระเบียบเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นให้ต่อเนื่องเชื่อมโยงเป็นลำดับ และมีความเป็นเหตุและผล เกิดเป็นเรื่องราวที่สมบูรณ์ขึ้น โดยข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่นำมาร้อยเรียงเข้าด้วยกันนั้นผ่านการศึกษาค้นคว้าตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ ใกล้เคียงกับความหมายของการวางโครงเรื่องวรรณกรรมซึ่ง

[๒] กระบวนการทางประวัติศาสตร์นิพนธ์คือ ๑) การกำหนดปัญหาที่จะศึกษา ๒) การค้นคว้ารวบรวมหลักฐาน ๓) การวิพากษ์หลักฐาน ๔) การวิพากษ์ข้อมูล ๕) การตีความหลักฐาน ๖) การสังเคราะห์และการวิเคราะห์ และ ๗) การเรียบเรียง (วีณา เอี่ยมประไพ, ๒๕๓๕, น. ๑๐-๑๒)

อี. เอ็ม. ฟอสเตอร์ อธิบายว่าหมายถึงชุดเหตุการณ์ที่มีความเป็นเหตุเป็นผลกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕, น. ๓๒๘)

กษัตริยา แก้วกัลยาแห่งแผ่นดิน และ*อธิราชา*มิใช่งานเขียนทางประวัติศาสตร์ จึงมีลักษณะสำคัญต่างกับการเขียนงานประวัติศาสตร์ คือใช้จินตนาการเป็นหลักในการนำเสนอเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ในรูปของนวนิยาย ผู้แต่งสร้างเรื่องให้มีความสมบูรณ์ตามจินตนาการของตน คือพระมหาธรรมราชา พระสุพรรณกัลยา และพระวิสุทธิกษัตรีย์มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้สมเด็จพระนเรศวรทรงกอบกู้กรุงศรีอยุธยาได้สำเร็จ โดยอาศัยข้อมูลหลักฐานต่างๆ อย่างที่ไม่จำเป็นต้องระมัดระวังถึงน้ำหนักความน่าเชื่อถือหรือความขัดแย้งกันของข้อมูลหลักฐานที่ใช้อย่างที่นักประวัติศาสตร์ต้องระมัดระวัง เช่นที่สุเนตร ชุตินธรานนท์ (๒๕๔๒, น. ๔๓) วิพากษ์สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพว่า การสร้างตำนานประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระนเรศวรที่ผนวกเข้ากับเรื่องของพระสุพรรณกัลยา "ทำให้เกิดปัญหาสำคัญประการหนึ่งติดตามมา คือ ข้อสมมติฐานหรือข้อเสนอเกิดขัดแย้งกับข้อเท็จจริงที่ปรากฏในหลักฐานสำคัญที่ใช้อ้างอิง" กล่าวคือข้อสันนิษฐานที่ทรงยึดคำให้การขุนหลวงหาวัดเป็นหลักขัดกับหลักฐานในพระราชพงศาวดาร

ในทาง***กระบวนการประพันธ์วรรณกรรม*** ทมยันตีวางโครงสร้างความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ในเรื่องของนวนิยายชุดนี้บนพื้นฐานความสัมพันธ์ในครอบครัวของบุคคลในประวัติศาสตร์ช่วงดังกล่าว ผูกโยงกับความเป็นไปของบ้านเมือง กล่าวคือ เนื้อเรื่องของนวนิยายกล่าวถึงสงครามสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิจนถึงสมัยสมเด็จพระนเรศวร ซึ่งเป็นช่วงของการเสียและการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา ตลอดช่วงเวลานี้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการที่กรุงศรีอยุธยาต้องเสียกรุงและการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาล้วนเป็นบุคคลในครอบครัวเดียวกัน เรื่องราวการเสียและการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาในนวนิยายสามเรื่องนี้จึงถูกเสนอเป็นเรื่องของครอบครัวไปพร้อมกับเรื่องของชาติบ้านเมือง ผู้แต่งผูกเรื่องให้การเสียและการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาเป็นผลจากการกระทำของคนในครอบครัวเดียวกัน นวนิยายชุดนี้ จึงมีโครงเรื่องซ้อนกันสองชั้น ชั้นหนึ่งเป็นปมปัญหาภายในครอบครัว อีกชั้นหนึ่งคือปมปัญหาของบ้านเมือง โครงเรื่องทั้งสองดำเนินไปด้วยเหตุการณ์ชุดเดียวกันดังกล่าวแล้ว

นวนิยายเรื่อง*กษัตริยา*แม้จะเปิดเรื่องที่สงครามช้างเผือกสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ แต่ก็เล่าย้อนไปถึงสงครามครั้งพระเจ้าตะเบงชเวตี้ยกทัพมา ซึ่งเป็นสงครามครั้งแรกในสมัยของพระองค์ สงครามครั้งนี้ กรุงศรีอยุธยาสูญเสียพระสุริโยทัย

พระมเหสีของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเนื่องจากถูกฟันสิ้นพระชนม์ และสูญเสียพระราเมศวรพระโอรสกับพระมหาธรรมราชาพระราชบุตรเขยเนื่องจากทั้งสองพระองค์ถูกกองทัพหงสาวดีจับได้ กรุงศรีอยุธยาต้องถวายช้างเพื่อไถ่ตัวทั้งสองพระองค์คืน เหตุการณ์นี้ถือเป็นการยอมแพ้ของกรุงศรีอยุธยา

ผู้แต่งกำหนดให้สงครามครั้งนี้เป็นปมความแค้นของตัวละครเอกในสามเรื่อง คือพระวิสุทธิกษัตรีย์ พระนเรศวร พระสุพรรณกัลยา ซึ่งเป็นพระธิดาและหลานของพระสุริโยทัย ความแค้นนี้ถูกทำให้แน่นหนักมากขึ้นหลังจากสงครามช้างเผือก กล่าวคือ พระมหาธรรมราชา พระสวามีของพระวิสุทธิกษัตรีย์และพระบิดาของพระสุพรรณกัลยากับพระนเรศวร ยอมสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าบุเรงนองแล้วถวายพระนเรศวรไปอยู่ที่หงสาวดี อีกทั้งยังร่วมกับฝ่ายหงสาวดียกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา สงครามครั้งนี้กรุงศรีอยุธยาขอหย่าศึกและถวายช้างเผือกเป็นบรรณาการ พระราเมศวรพระอนุชาของพระวิสุทธิกษัตรีย์ต้องเสด็จไปกรุงหงสาวดีเพื่อเป็นตัวประกันแต่สิ้นพระชนม์ระหว่างทาง ต่อมาในสงครามครั้งเสียกรุง สมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระบิดาของพระวิสุทธิกษัตรีย์สวรรคต สมเด็จพระมหินทราธิราชซึ่งขึ้นครองกรุงศรีอยุธยาแทนต้องยอมอ่อนน้อมต่อพระเจ้าบุเรงนองและต้องเสด็จไปกับกองทัพหงสาวดีแต่ถูกสำเร็จโทษระหว่างทาง สมเด็จพระมหาธรรมราชาต้องถวายพระสุพรรณกัลยาไปกรุงหงสาวดีในครั้งนั้น

จะเห็นได้ว่าในเรื่อง*กษัตริยา* สถานการณ์ของกรุงศรีอยุธยาถูกผูกโยงให้สัมพันธ์กับความแค้นของครอบครัว และเป็นเหตุทำให้พระนเรศวรและพระสุพรรณกัลยามีพระทัยมุ่งมั่นที่จะทำลายกรุงหงสาวดีเป็นการตอบแทนดังที่ปรากฏใน*แก้วกัลยาแห่งแผ่นดินและอธิราชา* โดยเฉพาะนวนิยายเรื่องอธิราชาเป็นส่วนของการคลี่คลายปมปัญหาทั้งหมด ทั้งของบ้านเมืองและของครอบครัว การที่สมเด็จพระนเรศวรทรงทำสงครามชนะศึกเป็นการแก้คืนการที่กรุงศรีอยุธยาต้องพ่ายแพ้แก่กรุงหงสาวดี ขณะเดียวกันก็คลี่คลายความขัดแย้งในพระทัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาและพระวิสุทธกษัตรีย์ด้วย โดยเฉพาะสามเหตุการณ์สำคัญ คือ การประกาศอิสรภาพ สงครามยุทธหัตถี การยกทัพไปตีกรุงหงสาวดีและตองอู

การประกาศอิสรภาพที่เมืองแครงเป็นการทำให้กรุงศรีอยุธยาพ้นจากการเป็นเมืองขึ้นของกรุงหงสาวดีอย่างเป็นทางการ เป็นการคลี่คลายปมปัญหาที่กรุงศรีอยุธยาเสียให้แก่กรุงหงสาวดี

อิสรภาพ
พุทธศักราช ๒๑๒๗
๑๕ ปี ที่คนไทยรอคอย
[...]
อิสรภาพ! ไทยเป็นอิสระแล้ว
น้ำตาหลั่งอีกครั้ง เป็นน้ำตาแห่งความยินดี
เสียงระเบ็งเซ็งแซ่สดุดีอวยชัย ดวงหน้าที่เคยโศกตรมเพราะเป็น 'ไทย' แต่นาม วันนี้สรวลสันต์
นี่...คือวันที่ไทยรอคอย!

(ทมยันตี, ๒๕๔๗ค, น. ๑๑๔-๑๑๖)

นอกจากปมปัญหาการเสียกรุงศรีอยุธยาแล้ว การประกาศอิสรภาพยังมีความสำคัญต่อปมปัญหาครอบครัวที่ผู้แต่งวางไว้ เนื่องจากสมเด็จพระมหาธรรมราชามีส่วนสำคัญทำให้เสียกรุง ครั้งนั้นทำให้ทรงบาดหมางกับพระวิสุทธิกษัตรีย์ผู้เป็นพระธิดาในสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา และทรงถูกกล่าวหาว่าไปเข้ากับฝ่ายศัตรูในอธิราชา แสดงให้เห็นว่าความสบายพระทัยของสมเด็จพระมหาธรรมราชาเกี่ยวเนื่องกับทั้งด้านครอบครัวและบ้านเมือง

ท้องพระโรงอยุธยาในวันนี้คลาคล่ำด้วยมุขอำมาตย์ถ้วนหน้า เพราะเป็นเวลาที่สมเด็จพระนเรศวรเจ้าเสด็จขึ้นเฝ้าถวายข้อราชการ สมเด็จพระมหาธรรมราชาเสด็จออกด้วยดวงพักตร์แช่มชื่น หรรษา พร้อมพระโอรสาพระเอกาทศรถ

[...]

พระชนม์อันยืนนานเพื่อรอคอย...ได้ยินกับหู ได้รู้กับตา...ในที่สุด ไทยก็มีวันของเรา [...]

สมเด็จพระมหาธรรมราชาผ่อนพระอัสสาสะยาว...นาน ใครให้พระอัครมเหสี พระวิสุทธิกษัตรีย์ ประทับหลังพระฉากเบื้องหลังรัตนราชบัลลังก์

"เธอคงชื่นชมยินดี เพราะสิ่งที่เธอรักยิ่งกว่าตัวพี่คือแผ่นดิน เธอยอมเสียสิ้นเสียได้ หากแม้ธุลีเดียวแห่งอยุธยา เธอก็ไม่ยอมให้ใครครอง ความจริง...เราสองรอในสิ่งเดียวกัน"

(ทมยันตี, ๒๕๔๗ค, น. ๑๒๖)

เช่นเดียวกับเมื่อพระวิสุทธิกษัตรีย์ทรงทราบข่าวก็ทรงระลึกถึงพระบิดาพระมารดาซึ่งต่างสิ้นพระชนม์ระหว่างศึก

ม้าเร็วส่งข่าวกลับมากราบทูลพระนางเธอ นับจากกองทัพอยุธยาหันเข้าหาหงสาวดี แลข่าวที่สะพัดดุจไฟไหม้ป่า

อยุธยาประกาศอิสรภาพ!

ชั้นแรกพระนางนาฏประทับบนพระแท่นฟังข้อราชการ จะดีจะร้ายอย่างไรยากที่จะแสดงพระอาการออกนอกพระพักตร์ หากคำ...อิสรภาพ...ทำให้พระวิสุทธิกษัตรีย์ผุดประทับยืนจังงัง

"อิสรภาพ...เราประกาศอิสรภาพ!"

[...]

"โอ...สมเด็จแม่...ทูลหม่อมพ่อ..."

หยาดพระโลหิตจากพระอุระที่ตกต้องปฐพี สมค่าแล้วในวันนี้ พระบิดาที่ตรอมตรมหนักหนา จนสิ้นพระชนม์ระหว่างศึกกับพระเจ้าหานตาวดีบุเรงนอง ดวงพระวิญญาณอันเศร้าสร้อย

คอยมาสิบห้าปี...จนพ้นมือไพรี ด้วยพระหลานยา!

(ทมยันตี, ๒๕๔๗ค, น. ๑๕๐-๑๕๑)

ส่วนเหตุการณ์สงครามยุทธหัตถีนับว่าเป็นเหตุการณ์สำคัญ ทั้งในแง่ภาพรวมของการเอาชนะฝ่ายตรงข้าม และในแง่เฉพาะเจาะจงลงไปที่ลักษณะการมีชัยชนะเหนือข้าศึกด้วยการกระทำยุทธหัตถีซึ่งเป็นลักษณะเดียวกันกับที่พระสุริโยทัยสิ้นพระชนม์ สงครามยุทธหัตถีจึงมีความหมายพิเศษนอกเหนือจากการแก้คืนการเสียกรุงศรีอยุธยาแล้ว ยังเป็นการแก้คืนให้กับพระสุริโยทัยโดยเฉพาะอีกด้วย

การที่สมเด็จพระนเรศวรสามารถรบชนะพระมหาอุปราชาพระราชโอรสของพระเจ้านันทบุเรงแห่งกรุงหงสาวดีได้ด้วยลักษณาการเดียวกันจึงเป็นการคลี่คลายปมที่ผูกไว้แต่ต้น ดังที่บรรยายถึงความรู้สึกของสมเด็จพระนเรศวร ณ ขณะนั้นว่า

สมเด็จพระนเรศวรเจ้าคงทรง...สังเวช

เพื่อนเล่น เพื่อนเรียน และศัตรู

สมเด็จยาย...พระศรีสุริโยทัยทรงได้รับการชดใช้แล้ว เลือดริน 'มะขามหย่อง' น้ำตาไทยนองหน้าจำ บัดนี้ ณ ตรงนั้น น้ำยังท่วมมิเว้นวาย

วันนี้ 'หนองสาหร่าย' เลือดอริกระเซ็นกระจาย

เลือดล้างด้วยเลือดคลาย อุระข้องกำสรดลง

(ทมยันตี, ๒๕๔๗ค, น. ๔๖๐)

เมื่อพระวิสุทธิกษัตรีย์ทรงทราบข่าวจากพระอัครมเหสีมณีจันทร์ในสมเด็จพระนเรศวรทรงระลึกถึงเหตุการณ์ครั้งพระสุริโยทัยสิ้นพระชนม์

> แม้จะทรงยินดี หากพระสุรเสียงค่อยลง "แก้วฟ้า (พระธิดาในสมเด็จพระมหาจักรพรรดิอีกองค์หนึ่ง) จำวันที่เราคอยที่สวนหลวงสบสวรรค์ได้ไหม?"
>
> ใครจะลืมวันนั้น วันที่ข่าวร้ายแพร่สะพัดมาก่อน คนทั้งนาคร พระญาติวงศ์พงศา ไปคอยด้วยน้ำตานองหน้า เสียงสะอื้นให้แซ่ทยอยเป็นระลอกตลอดทาง
>
> [...]
>
> พระวิสุทธิกษัตรีย์ตามเสด็จชิดใกล้...สมเด็จแม่กลับมาแล้ว พระโลหิตแดงดาดไปทั้งพระองค์
>
> ใครลืมลง ภาพไม่เคยเลือนหาย พระบิดาแทบวางวายพระชิพิต เสียงช้างโกญจนาทเสียงจริตด้วยโศกเศร้า ความทุกข์ระทมโหมประดังเข้าคลุมอยุธยา
>
> วันนี้...พม่าจะรับรู้เฉกกัน
>
> เราคอยมานาน...กี่ปีนะ?
>
> ปีวอก พุทธศักราช ๒๐๙๑ ทรงจำได้
>
> ปีนี้พุทธศักราช ๒๑๓๕ รวมเวลา ๔๔ ปี
>
> นาน...แต่...ไม่นานเกินไป คุ้มการรอ

(ทมยันตี, ๒๕๔๗ค, น. ๔๗๒-๔๗๓)

สุดท้ายคือการยกทัพไปตีกรุงหงสาวดี ตองอู และเมืองต่างๆ ในขอบขัณฑสีมาของกรุงหงสาวดี การที่สมเด็จพระนเรศวรทรงยกทัพไปตีกรุงหงสาวดีนี้ ทางหนึ่งผู้แต่งผูกว่าเป็นการที่กรุงศรีอยุธยา "เอาคืน" จากกรุงหงสาวดี อีกทางหนึ่ง ผู้แต่งผูกว่าเป็นการคลี่คลายปมความแค้นของครอบครัวหรือเรื่องส่วนตัว สืบเนื่องตั้งแต่ที่สมเด็จพระนเรศวรต้องเสด็จไปเป็นตัวประกันที่กรุงหงสาวดีและถูกหยันว่าเป็นเชลย ดังที่ผู้แต่งเลือกเอาเหตุการณ์ชนไก่มาเป็นชนวนให้ทรงคับแค้นและเสด็จหนีจากกรุงหงสาวดี (ทมยันตี, ๒๕๔๗ค, น. ๒-๕) และพระสุพรรณกัลยาถูกถวายเป็นบาทบริจาริกาพระเจ้าบุเรงนองเนื่องด้วยกรุงศรีอยุธยาเสียแก่กรุงหงสาวดี ปมความแค้นนี้ "ต้องแก้ ด้วยเลือดล้างอาย" คือรอให้ถึงวันที่ "ฉัตรตระหง่านเหนือแผ่นดินหงสา!" (ทมยันตี, ๒๕๔๗ก, น. ๔๐๗) เมื่อสมเด็จพระนเรศวรทรงทราบว่าพระสุพรรณกัลยาถูกพระเจ้านันทบุเรงฟันสิ้นพระชนม์พร้อมพระโอรสหลังจากพระมหาอุปราชากระทำยุทธหัตถีสิ้นพระชนม์ สมเด็จพระนเรศวรทรงมุ่งหมายที่จะยกทัพไปตีกรุงหงสาวดีดังที่พระองค์ตรัสกับพระอัครมเหสีว่า "มณีรัตนา...เราต้องเหยียบหานตาวดี วันนี้...จงร้องไห้ วันหน้า...

เจ้าจะได้หัวเราะหยัน ในสิ่งที่มันทำกับพี่เรา เรา และเจ้า!" (ทมยันตี, ๒๕๔๗ค, น. ๔๙๔)

การวางโครงสร้างความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ดังกล่าวอาจเสนอเป็นผังการสร้างปมขัดแย้งและการคลี่คลายได้ดังนี้

การสร้างปมขัดแย้ง

เหตุการณ์	**ปมความแค้นของครอบครัว**	**ปัญหาของบ้านเมือง**
สงครามกับพระเจ้าตะเบงชเวตี้	พระวิสุทธิกษัตรีย์เสียพระมารดา	อยุธยาเสียพระสุริโยทัย พระราเมศวรและพระมหาธรรมราชาถูกข้าศึกจับตัวได้
สงครามช้างเผือก	พระวิสุทธิกษัตรีย์บาดหมางกับพระสวามี เสียพระอนุชาต่อมาเสียพระโอรส	อยุธยาเสียพระราเมศวรและช้างเผือก
สงครามครั้งเสียกรุง	พระวิสุทธิกษัตรีย์เสียพระบิดา พระอนุชา และพระธิดา	อยุธยาเสียพระมหาจักรพรรดิ พระมหินทรฯ และเสียกรุง
สงครามยุทธหัตถี	สมเด็จพระนเรศวรเสียพระพี่นาง	

การคลี่คลายปมขัดแย้ง

เหตุการณ์	**ปัญหาของครอบครัวที่ได้รับการคลี่คลาย**	**ความพ่ายแพ้ของกรุงศรีอยุธยาที่ได้รับการแก้คืน**
การประกาศอิสรภาพ สงครามยุทธหัตถีและการตีกรุงหงสาวดีและเมืองต่างๆ	ความร้าวฉานในครอบครัว การสูญเสียบุคคลในครอบครัว	สงครามกับพระเจ้าตะเบงชเวตี้ สงครามช้างเผือก สงครามครั้งเสียกรุง

ในด้าน***กระบวนการทางประวัติศาสตร์นิพนธ์*** ผู้แต่งมีการค้นคว้าเพื่อหาข้อมูลจากเอกสารหลักฐานต่างๆ เพื่อนำมาจัดลำดับและเชื่อมโยงความเป็นเหตุเป็นผลของเหตุการณ์อันสอดคล้องกับโครงเรื่องที่วางไว้ แต่ความเป็นนวนิยายทำให้ง่ายในการนำข้อมูลที่ปรากฏจากหลักฐานต่างๆ มาผูกโยงเข้าด้วยกันโดยไม่ต้องกังวลถึงปัญหาการเลือก

ใช้เอกสารหลักฐาน จะเห็นได้ว่าเอกสารหลัก ๓ ฉบับที่ผู้แต่งใช้ คือ *ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖ มหาราชวงษ์พงศาวดารพม่า* และ*พระสุพรรณกัลยา จากตำนานสู่หน้าประวัติศาสตร์* มีข้อแตกต่างสำคัญที่ผู้แต่งมิได้ให้ความสำคัญนัก กล่าวคือ *ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖* นั้นเป็นหลักฐานทุติยภูมิ คือเป็นเรื่องที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเรียบเรียงขึ้นจากหลักฐานปฐมภูมิคือพระราชพงศาวดารของไทยและพงศาวดารฉบับหลวงของพม่า คือ มหาราชวงศ์ฉบับหอแก้ว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ (*ประชุมพงศาวดาร*, ๒๕๐๖, น. ก) มีเนื้อหากล่าวถึงเฉพาะเหตุการณ์สงครามระหว่างไทยกับพม่าตั้งแต่สมัยสมเด็จพระไชยราชาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ *ส่วนมหาราชวงษ์พงศาวดารพม่า*เป็นหลักฐานปฐมภูมิที่ชำระเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๒ แปลมาจากภาษาพม่าเป็นภาษาไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ (สุเนตร ชุตินธรานนท์, ๒๕๔๒, น. ๕๖-๕๗) และเป็นฉบับเดียวกับที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงใช้ประกอบในการที่ทรงพระนิพนธ์*ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖* ต่อมาสำนักพิมพ์มติชนได้นำมาตีพิมพ์เผยแพร่ สุดท้ายคือ พระสุพรรณกัลยา จาก*ตำนานสู่หน้าประวัติศาสตร์* เป็นงานวิจัยที่สุเนตร ชุตินธรานนท์ ศึกษาเกี่ยวกับสถานะของพระสุพรรณกัลยาในเอกสารประวัติศาสตร์และการรับรู้ของคนไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒ จะเห็นได้ว่าเอกสารทั้งสามฉบับแตกต่างลักลั่นกันทั้งด้านชั้นของเอกสาร ยุคสมัย และลักษณะของข้อมูล แต่ผู้แต่งก็คัดเลือกเอาเหตุการณ์จากเอกสารทั้งสามฉบับเฉพาะที่สอดคล้องกับโครงเรื่องที่วางไว้มาผูกเข้าด้วยกัน เพื่อให้เรื่องเล่าเกี่ยวกับการเสียกรุงและการกอบกู้กรุงศรีอยุธยามีความสมบูรณ์ โดยเฉพาะการให้ภาพเหตุปัจจัยที่ทำให้การกอบกู้กรุงศรีอยุธยาประสบความสำเร็จ

ในนวนิยายชุดนี้ ผู้แต่งกำหนดให้ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การกอบกู้กรุงศรีอยุธยาประสบความสำเร็จประการหนึ่งคือบทบาทของพระสุพรรณกัลยา ในกรณีนี้ ปัญหาสำคัญคือความมีอยู่จริงของพระสุพรรณกัลยา สุเนตร ชุตินธรานนท์ (๒๕๔๒, น. ๑๘) ชี้ให้เห็นว่าเรื่องราวของพระสุพรรณกัลยาไม่มีปรากฏอยู่ในพงศาวดารของฝ่ายไทยฉบับใด หากแต่มีปรากฏอยู่ในหลักฐานจากคำบอกเล่าที่บันทึกไว้เป็นภาษาพม่าและมอญ[๓] และพงศาวดารของฝ่ายพม่า ขณะที่พงศาวดารของฝ่ายพม่าและมอญกล่าวถึงพระพี่นางของสมเด็จพระนเรศวรที่ถูกถวายเป็นบาทบริจาริกาของพระเจ้าบุเรงนองไว้หลายฉบับ เอกสารฝ่ายไทยที่กล่าวถึงพระพี่นางของพระนเรศวรเป็นเอกสารทุติยภูมิคือพระนิพนธ์ในสมเด็จฯ

[๓] คือคำให้การชาวกรุงเก่าและคำให้การขุนหลวงหาวัด

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทั้งใน*ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖* และใน*พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ในหนังสือสองเรื่องนี้ พระพี่นางของพระนเรศวรถูกถวายเพื่อแลกกับพระนเรศวรที่เสด็จไปเป็นตัวประกันที่กรุงหงสาวดีตั้งแต่ยังเล็ก แต่เรื่องการแลกตัวประกันนี้ไม่มีความปรากฏในเอกสารฝ่ายพม่า (สุเนตร ชุตินธรานนท์, ๒๕๔๒, น. ๓๔-๓๖, ๓๙) เมื่อทมยันตีผูกเรื่องให้พระสุพรรณกัลยามีบทบาทสำคัญในการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา ทมยันตีจึงเลือกใช้ข้อมูลจากเอกสารฝ่ายพม่าคือพระสุพรรณกัลยาถูกถวายให้พระเจ้าบุเรงนองเมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชาขึ้นครองกรุงศรีอยุธยาตามธรรมเนียมเจ้าประเทศราชโดยที่ฝ่ายหงสาวดีไม่ได้ส่งพระนเรศวรคืนกลับกรุงศรีอยุธยา ทั้งนี้เพื่อให้พระสุพรรณกัลยาเสด็จไปประทับที่กรุงหงสาวดีในช่วงเวลาเดียวกับที่พระนเรศวรยังประทับอยู่ที่นั่น ซึ่งจะนำไปสู่ปมเรื่องที่ผูกไว้ต่อไป คือการที่พระนเรศวรทรงหนีกลับกรุงศรีอยุธยา

เรื่องที่พระนเรศวรต้องเสด็จไปประทับที่กรุงหงสาวดีและทรงหนีกลับกรุงศรีอยุธยานั้นไม่มีปรากฏในพงศาวดารฝ่ายไทยและพม่า ในเอกสารฝ่ายไทยมีเรื่องราวปรากฏอยู่ในหนังสือ*สังคีติยวงศ์*ซึ่งเป็นเอกสารทางฝ่ายศาสนจักร และในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สยาม ส่วนเอกสารภาษาอื่นมีเรื่องปรากฏในคำให้การทั้งสองฉบับและในเอกสารบันทึกของชาวยุโรป เอกสารกลุ่มหลังนี้ให้ความสำคัญแก่เหตุการณ์ชนไก่ว่าเป็นชนวนให้พระนเรศวรทรงหนีกลับกรุงศรีอยุธยา (สุเนตร ชุตินธรานนท์, ๒๕๔๒, น. ๒๘-๓๕, ๓๖) ส่วนใน*ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖* ซึ่งทมยันตีใช้เป็นเอกสารหลักในการแต่งด้วย มีความกล่าวถึงการที่พระนเรศวรเสด็จไปเป็นตัวประกันที่กรุงหงสาวดี แต่ได้เสด็จกลับคืนกรุงศรีอยุธยาเมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชาถวายพระธิดาให้พระเจ้าบุเรงนอง (*ประชุมพงศาวดาร*, ๒๕๐๖, น. ๗๙-๘๐) ในเรื่องอธิราชา ทมยันตีเลือกใช้ข้อมูลจากเอกสารคำให้การและบันทึกของชาวยุโรป กล่าวคือให้พระนเรศวรเสด็จไปยังกรุงหงสาวดีเมื่อพระมหาธรรมราชาเสด็จไปเฝ้าพระเจ้าบุเรงนองหลังจากกองทัพกรุงศรีอยุธยาและกรุงศรีสัตตนาคนหุตยกมาตีเมืองพิษณุโลก และประทับอยู่ที่นั่นกระทั่งเกิดเหตุบาดหมางด้วยเรื่องชนไก่กับเมงเยจอชวาโอรสของพระเจ้านันทบุเรงซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งพระมหาอุปราช พระนเรศวรจึงดำริที่จะเสด็จกลับกรุงศรีอยุธยา

การที่ทมยันตีเลือกข้อมูลนี้มาใช้ในนวนิยายเป็นการสร้างสถานการณ์เพื่อนำไปสู่การแสดงความเสียสละของพระสุพรรณกัลยาในการที่ทรงปฏิเสธที่จะเสด็จกลับไป

กับสมเด็จพระนเรศวรด้วย ในเอกสารโยธยา ยาสะเวง (ซึ่งมีเนื้อหาตรงกับคำให้การชาวกรุงเก่า) เมื่อพระนเรศวรจะทรงหนีกลับกรุงศรีอยุธยา ทรงชวนให้พระพี่นางเสด็จกลับไปด้วยกัน แต่พระองค์ทรงปฏิเสธเนื่องจากทรงเป็น "พระอัครมเหสีพระเจ้าหงสาวดี" และ "ได้ให้กำเนิดราชโอรสเป็นที่แล้ว" ซึ่งทำให้พระนเรศวรกริ้วว่าทรงเห็นแก่พระสวามี เหตุการณ์ตอนนี้สมภพ จันทรประภา นำมาสร้างเป็นละคร และเสนอมุมมองใหม่เกี่ยวกับการที่พระองค์ปฏิเสธที่จะกลับกรุงศรีอยุธยาว่าเป็นเพราะทรงเห็นแก่แผ่นดิน

ที่สำคัญ อีกอย่าง คือแผ่นดิน
ถ้าเจ้า มีอันเป็น ไปเพราะพี่
บาปจะถม ทับทวี ทุกสิ่งสิ้น
เสียการ ผิดหวัง ดังจงจินต์
จงรีบ คืนถิ่น เถิดน้องยา

(สมภพ จันทรประภา อ้างถึงใน สุเนตร ชุตินธรานนท์, ๒๕๔๒, น. ๔๗)

ทมยันตีนำความจากละครของสมภพ จันทรประภา มาขยายให้เห็นเหตุผลที่พระสุพรรณกัลยาไม่ตามเสด็จพระนเรศวรกลับกรุงศรีอยุธยาว่า

> ท่านเองก็ 'ลูกเสนาธิการ' ได้ทรงเห็นการศึก ได้ทรงฟังราชการศึกมามาก ต่อมาก
>
> ทำไมจะไม่ทรงทราบ
>
> *...การหนีต้องคล่องแคล่วดี อย่าให้บังเกิดมี จะแจจะหน่วงเหนี่ยวการ...*
>
> ถ้าทรงเสด็จกับพระอนุชา สิ่งที่พระพี่นางจะทรงละทิ้งไม่ได้เป็นอันขาด คือพระธิดาน้อย 'เมงอทเว' ผู้หญิงกับเด็กเล็กๆ แหละจะทำให้การเสด็จ 'จะแจ' คือจวนตัว รีบรุดเร็วไม่ได้ ถ้าไม่เสด็จด้วยพระอนุชา และการอื้อฉาวขึ้น พระสุพรรณกัลยาต้องถามพระองค์เอง
>
> พระเจ้าหานตาวดีบุเรงนองจะพิโรธหรือไม่?
>
> ถ้าพิโรธ พระนางเธอจะต้องรับพระอาญาแทนพระอนุชา [...]
>
> ทรงเสี่ยงพระองค์เดียว!
>
> ดีกว่าเสด็จด้วยและพาพระอนุชาล่าช้า นั่นคือ หากถูกจับได้จะต้องพระอาญาทั้งหมด

(ทมยันตี, ๒๕๔๗ข, น. ๑๑๓-๑๑๔)

การที่ผู้แต่งกำหนดให้การดำเนินการของสมเด็จพระนเรศวรใน*ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖* เป็นการแก้คืนความสูญเสียทั้งของครอบครัวและบ้านเมือง ทำให้

ผู้แต่งต้องทิ้งข้อมูลจากหนังสือ *มหาราชวงษ์พงศาวดารพม่า* ซึ่งไม่ตรงกับ*ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖* เนื่องจากเหตุการณ์ใน*มหาราชวงษ์พงศาวดารพม่า*ไม่ตอบสนองต่อโครงเรื่องของผู้แต่ง

เหตุการณ์สำคัญเหตุการณ์แรกคือการประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง เหตุการณ์นี้ไม่ปรากฏใน*มหาราชวงษ์พงศาวดารพม่า*ซึ่งกล่าวแต่เพียงว่าพระเจ้านันทบุเรงเสด็จไปปราบปรามกรุงอังวะที่แข็งเมืองและโปรดให้กองทัพเมืองประเทศราชยกมาช่วยทำศึก แต่กองทัพพระนเรศหรือพระนเรศวรกลับยกทัพมุ่งมายังกรุงหงสาวดีแทน (*มหาราชวงษ์พงศาวดารพม่า*, ๒๕๔๕, น. ๑๖๒-๑๖๓) ความที่ปรากฏอยู่ใน*ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖* คือพระเจ้านันทบุเรงยกทัพไปปราบปรามกรุงอังวะ และโปรดให้กองทัพเมืองประเทศราชมาช่วยทำศึก กองทัพกรุงศรีอยุธยามีพระนเรศวรเป็นแม่ทัพยกมา แต่พระเจ้านันทบุเรงทรงระแวงจึงวางอุบายจะกำจัดพระนเรศวร แต่พระนเรศวรทรงทราบเสียก่อนจึงทรงประกาศตัดไมตรีกับกรุงหงสาวดี และยกทัพจะไปตีกรุงหงสาวดี (*ประชุมพงศาวดาร*, ๒๕๐๖, น. ๑๐๑-๑๐๕) ในการแต่งเรื่อง*อธิราชา* ทมยันตีเลือกนำเหตุการณ์ประกาศอิสรภาพใน*ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖* ใส่เข้ามาเพื่อให้เหตุการณ์นี้เป็นการแก้คืนที่กรุงศรีอยุธยาเสียกรุงแก่กองทัพหงสาวดี

เหตุการณ์สำคัญอีกเหตุการณ์หนึ่งคือสงครามยุทธหัตถีซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เน้นคลี่คลายปมความแค้นของครอบครัวกรณีพระสุริโยทัยถูกฟันสิ้นพระชนม์บนคอช้างโดยตรง เหตุการณ์นี้ความใน*ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖* กับในมหาราชวงษ์*พงศาวดารพม่า*แตกต่างกันมาก ใน*ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖* กล่าวถึงเหตุการณ์นี้ว่ากองทัพของพระมหาอุปราชายกมาตั้งอยู่ที่ตำบลตระพังกรุ สมเด็จพระนเรศวรทรงยกทัพออกมารับศึกที่ตำบลหนองสาหร่าย และให้พระยาศรีไสยณรงค์ออกไปลาดตระเวนดูข้าศึก ทัพของพระยาศรีไสยณรงค์ปะทะกับกองทัพพม่าแตกร่นลงมาจนถึงทัพหลวง สมเด็จพระนเรศวรทรงนำทัพตีกองทัพพม่าถอยไปจนช้างทรงของพระองค์และพระเอกาทศรถหลุดเข้าไปในวงล้อมกองทัพข้าศึก จึงทรงเชิญพระมหาอุปราชากระทำยุทธหัตถีและมีชัยชนะต่อพระมหาอุปราชา (*ประชุมพงศาวดาร*, ๒๕๐๖, น. ๑๕๐-๑๕๖) *มหาราชวงษ์พงศาวดารพม่า*กล่าวถึงเหตุการณ์นี้ว่า พระเจ้านันทบุเรงตรัสให้พระมหาอุปราชาเป็นแม่ทัพยกมาตีกรุงศรีอยุธยา เมื่อยกมาถึงกรุงศรีอยุธยา พระนเรศทรงช้างออกมารบด้วย เมื่อทอดพระเนตรเห็นพระมหาอุปราชาก็ทรงขับช้างจะชนช้างกับพระมหาอุปราชา เจ้าเมืองชามะโย [จาปะโร] จึงไสช้างเข้าชนกับพระนเรศ แต่ช้างนั้นกลับหันมาชนกับช้าง

ทรงพระมหาอุปราชาเสียเอง ทำให้ "มหาอุปราชก็ไม่เปนอันที่จะรบกับพระนเรศ มัวรุ่นอยู่กับช้างที่ตกน้ำมันนั้นเปนช้านาน เวลานั้นพลทหารของพระนเรศก็เอาปืนใหญ่ยิงระดมเข้ามา ลูกกระสุนก็ไปต้องมหาอุปราชฯ ก็สิ้นพระชนม์ที่คอช้างพระที่นั่งนั้น"[๔] (*มหาราชวงษ์พงศาวดารพม่า*, ๒๕๐๖, น. ๑๗๓) ในเอกสารทั้งสองฉบับไม่มีความที่กล่าวว่าพระพี่นางของพระนเรศวรถูกฟันสิ้นพระชนม์สืบจากเหตุการณ์นี้ แต่เรื่องราวที่พระพี่นางของพระนเรศวรถูกฟันสิ้นพระชนม์นี้มีปรากฏอยู่ในเอกสารคำให้การทั้งสองฉบับ

ในการแต่ง*อธิราชา* ทมยันตีเลือกเหตุการณ์ใน*ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖* มาเป็นเนื้อเรื่องซึ่งนอกจากจะเป็นไปด้วยอัตวิสัยเรื่องชาตินิยมซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปแล้ว ยังเป็นความจำเป็นเพื่อให้สอดคล้องกับโครงเรื่องที่ผูกให้ฝ่ายสมเด็จพระนเรศวรมีปมความแค้นที่พระสุริโยทัยถูกฟันสิ้นพระชนม์บนคอช้างในการรบครั้งพระเจ้าหงสาวดีตะเบงชเวตี้ยกมาตีกรุงศรีอยุธยาสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ นอกจากนี้ยังผูกปมความแค้นของพระนเรศวรต่อไปโดยเลือกข้อมูลจากคำให้การทั้งสองฉบับมาแต่งให้พระสุพรรณกัลยาถูกพระเจ้านันทบุเรงฟันสิ้นพระชนม์ เป็นชนวนให้พระนเรศวรทรงมุ่งมั่นที่จะยกทัพมาตีกรุงหงสาวดี

การยกทัพไปตีกรุงหงสาวดีและตามไปตีเมืองตองอูนี้ เนื้อความใน*ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖* กับ*มหาราชวงษ์พงศาวดารพม่า*แตกต่างกันอยู่เล็กน้อย ใน*ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖* กล่าวว่าสมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปตีกรุงหงสาวดีครั้งแรกแต่ตีไม่ได้จึงยกกลับมา ระหว่างนั้นราชอาณาจักรหงสาวดีเกิดเหตุวุ่นวาย พระเจ้าตองอูและพระเจ้ายะไข่ขอสวามิภักดิ์กับสมเด็จพระนเรศวร สมเด็จพระนเรศวรจึงยกทัพมาหมายเข้าตีกรุงหงสาวดี แต่พระเจ้าตองอูกับพระเจ้ายะไข่ชวนกันยกทัพมาจะตีกรุงหงสาวดีเสียก่อน พระเจ้านันทบุเรงก็ยอมอ่อนน้อมต่อกองทัพพระเจ้าตองอู และให้พระเจ้าตองอูครองกรุงหงสาวดี และเมื่อทรงทราบว่าสมเด็จพระนเรศวรทรงยกทัพจะมาตีกรุงหงสาวดีจึงเชิญเสด็จพระเจ้านันทบุเรงไปยังเมืองตองอู ฝ่ายยะไข่ก็เข้าปล้นกรุงหงสาวดีและเผาเมือง เมื่อสมเด็จพระนเรศวรเสด็จมาถึงกรุงหงสาวดีและเข้าเมืองได้ ทรงทราบว่าพระเจ้านันทบุเรงเสด็จไปประทับที่เมืองตองอูจึงทรงยกทัพตามไปจะตีเมืองตองอู ทรงล้อมเมืองอยู่เป็นเวลานานยังตีไม่ได้ก็ทรงยกทัพกลับ (*ประชุมพงศาวดาร*, ๒๕๐๖, น. ๑๗๑-๑๙๕) ใน*มหาราชวงษ์พงศาวดารพม่า*มีเนื้อความแตกต่างไปเล็กน้อย คือไม่ได้เล่า

[๔] สะกดตามต้นฉบับ

ถึงพระเจ้าตองอูและพระเจ้ายะไข่มาขอสวามิภักดิ์พระนเรศ การที่กรุงหงสาวดีเสียแก่ทัพตองอูเป็นด้วยความวุ่นวายในกรุงหงสาวดีเอง การที่พระนเรศยกทัพมาตีกรุงหงสาวดีครั้งที่สอง และทรงยกทัพตามไปตีเมืองตองอูก็เนื่องด้วย "พระองค์ทรงตั้งพระไทยจะช่วยรบพระเจ้าหงษาวดีองค์เก่าที่ต้องออกจากราชสมบัติ แล้วก็จะถวายแก่พระเจ้าหงษาวดีที่ออกจากราชสมบัตินั้น แต่พระองค์เสด็จยกมาช่วยมิทันถึงกรุงหงษาวดีฯ ก็เสียแก่พระอนุชาของพระเจ้าหงษาวดี [พระเจ้าตองอู]" และกล่าวถึงการที่ราชบุตรเมืองตองอูลอบปลงพระชนม์พระเจ้านันทบุเรงว่าเป็นเพราะทรงเห็นว่าพระองค์ทรง "เป็นหลักตอใหญ่แก่บ้านเมืองอันหนึ่ง" (*มหาราชวงษ์พงศาวดารพม่า*, ๒๕๔๕, น. ๑๘๑-๑๘๒) แต่เรื่องการสวรรคตของพระเจ้านันทบุเรงนี้ใน*ประชุมพงศาวดาร*ไม่ได้กล่าวถึง

ในเรื่อง*อธิราชา*และ*แก้วกัลยาแห่งแผ่นดิน*เล่าถึงเหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรทรงยกทัพมาตีกรุงหงสาวดีและเมืองตองอูจากมุมที่ต่างกัน แต่เนื้อความในทั้งสองเรื่องมาจากผู้แต่งนำเรื่องราวใน*ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖* กับใน*มหาราชวงษ์พงศาวดารพม่า*มาเชื่อมโยงให้เป็นเหตุเป็นผลกัน กล่าวคือ สมเด็จพระนเรศวรทรงยกทัพไปตีกรุงหงสาวดีก็เนื่องจากทรงทราบว่าพระสุพรรณกัลยาถูกพระเจ้านันทบุเรงพันสิ้นพระชนม์ แต่เมื่อทรงทราบว่าพระเจ้านันทบุเรงทรงย้ายไปประทับที่ตองอูจึงทรงยกทัพตามไป ทำให้ราชบุตรเมืองตองอูลอบปลงพระชนม์พระเจ้านันทบุเรงเพื่อกำจัดต้นเหตุที่จะทำให้สมเด็จพระนเรศวรเสด็จมาตีเมืองตองอูอีก

กระบวนการที่ทมยันตีนำเอาข้อมูลประวัติศาสตร์มาเรียบเรียงเป็นเรื่องที่ต่อเนื่องเชื่อมโยงกันเป็นเรื่องราวเดียวนี้กล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการแต่งที่ล้อกับการเขียนประวัติศาสตร์ กล่าวคือ *ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖* เป็นงานเขียนประวัติศาสตร์ที่เรียบเรียงขึ้นจากเอกสารอื่น และเป็นต้นแบบการรับรู้ประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยาในช่วงเวลาและเหตุการณ์เหล่านี้ การนำงานเขียนนี้มาเรียบเรียงใหม่โดยเลือกเหตุการณ์จากเอกสารอื่นเข้ามาผสมผสานดัดแปลงเพื่อให้สอดคล้องกับโครงเรื่องนวนิยายที่วางไว้จึงเป็นการยั่วล้อ (irony) ประวัติศาสตร์ที่ยึดถือว่าเป็นฉบับหลัก และยั่วล้อกระบวนการประวัติศาสตร์นิพนธ์ ที่เฮเดน ไวต์ เห็นว่าประวัติศาสตร์ในรูปเรื่องเล่าถูกเขียนขึ้นในแบบเรื่องของวรรณกรรม หรือกล่าวง่ายๆ ว่าเขียนประวัติศาสตร์ด้วยโครงสร้างของวรรณกรรมที่เรียกว่า metahistory[๕] แต่สิ่งที่นวนิยายชุดนี้ทำ คือนำเอาประวัติศาสตร์

[๕] ดูรายละเอียดใน White, Hayden. *Metahistory.* Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1975.

ในรูปเรื่องเล่ามาเล่าซ้ำอีกครั้งในรูปของนวนิยายโดยสวมโครงเรื่องที่จินตนาการขึ้นเข้าไปในเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ ทำให้ความหมายของเหตุการณ์ประวัติศาสตร์แต่ละเหตุการณ์กลายเป็นองค์ประกอบของโครงเรื่องความแค้นของครอบครัวในนวนิยายไตรภาคชุดนี้

การนำเสนอบทบาทบุคคลในประวัติศาสตร์

นอกจากนวนิยายสามเรื่องนี้จะเสนอเรื่องราวการเสียและการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาโดยการผูกเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ด้วยโครงเรื่องแบบวรรณกรรมเพื่อเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่างๆ ให้เป็นเหตุเป็นผลกันแล้ว นวนิยายสามเรื่องนี้ยังเติมช่องว่างในเรื่องราวจากเอกสารประวัติศาสตร์ให้เต็มสมบูรณ์ด้วยการเพิ่มเรื่องราวของบุคคลซึ่งเอกสารประวัติศาสตร์กล่าวถึงไว้เพียงครึ่งๆ กลางๆ ให้เห็นบทบาทของบุคคลเหล่านี้ต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยเสนอการตีความบุคคลเหล่านี้ใหม่ต่างกับที่เคยรับรู้จากประวัติศาสตร์กระแสหลัก โดยเฉพาะผู้ที่มีความสำคัญในการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาสามพระองค์ คือ สมเด็จพระมหาธรรมราชา พระวิสุทธิกษัตรีย์ และพระสุพรรณกัลยา

ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาที่รับรู้กันโดยทั่วไปมักกล่าวยกย่องสมเด็จพระนเรศวรโดยไม่ได้กล่าวถึงบุคคลอื่นว่ามีส่วนในความสำเร็จนี้นอกเหนือจากสมเด็จพระเอกาทศรถและข้าทหาร สอดคล้องกับแนวการบันทึกประวัติศาสตร์โดยทั่วไปและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่มักบันทึกเรื่องราวของวีรบุรุษซึ่งเป็นผู้มีความสำคัญต่อบ้านเมือง แต่แนวคิดแบบหลังสมัยใหม่พยายามที่จะก้าวข้ามการเล่าเรื่องในรูปแบบนิยายหรือประวัติศาสตร์แบบธรรมเนียมนิยม วรรณกรรมหลังสมัยใหม่จึงมักจะพูดถึงผู้แพ้หรือผู้ที่ไม่ใช่นักรบ (non-combatant) แต่เป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสงคราม (Hutcheon, 2002, p. 49) นวนิยายไตรภาคชุดนี้โครงเรื่องใหญ่นำเสนอวีรกรรมของเจ้านายแห่งกรุงศรีอยุธยาในการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาจากกรุงหงสาวดี โครงเรื่องนี้สอดคล้องกับงานเขียนประวัติศาสตร์และนวนิยายอิงประวัติศาตร์เรื่องอื่นๆ ที่มักเน้นบทบาทของสมเด็จพระนเรศวร แต่ในนวนิยายไตรภาคชุดนี้ ความสำเร็จของสมเด็จพระนเรศวรเป็นผลจากบุคคลผู้ซึ่งประวัติศาสตร์กระแสหลักละเลยที่กล่าวถึง ที่สำคัญที่สุดคือสมเด็จพระมหาธรรมราชาซึ่งมีภาพในประวัติศาสตร์ไทยว่าเป็นต้นเหตุหนึ่งให้กรุงศรีอยุธยาเสียแก่กรุงหงสาวดี รองลงมาคือพระวิสุทธิกษัตรีย์ ซึ่งประวัติศาสตร์เสนอว่าทรงเป็นบำเหน็จที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระราชทานให้สมเด็จพระมหาธรรมราชา สุดท้ายคือพระสุพรรณกัลยาที่มีภาพเป็นเพียงพระธิดาที่ถูกถวายเป็นบาทบริจาริกา

พระเจ้าบุเรงนอง ในเอกสารประวัติศาสตร์ ทั้งสามพระองค์นี้ไม่ได้มีบทบาทความสำคัญใดๆ ในการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา นอกจากพระสุพรรณกัลยาซึ่งสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวว่าพระองค์ถูกถวายไปเพื่อแลกเอาพระนเรศวรกลับคืนมา ในการแต่งนวนิยายเรื่องนี้ ทมยันตีนำข้อมูลเกี่ยวกับทั้งสามพระองค์มาตีความและเสนอบทบาทของทั้งสามพระองค์ใหม่โดยใช้จินตนาการหยั่งเข้าไปในความคิดจิตใจความรู้สึกของแต่ละพระองค์ซึ่งต่างก็มีศักดิ์ สถานะ และตกอยู่สภาวการณ์ที่แตกต่างกัน

สมเด็จพระมหาธรรมราชานั้น นวนิยายไตรภาคชุดนี้นำเสนอว่าพระองค์ทรงมีบทบาทสำคัญโดยอ้อมในการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา ตามเอกสารประวัติศาสตร์ สมเด็จพระมหาธรรมราชาเดิมเป็นขุนนาง มีความดีความชอบในการก่อการยึดราชสมบัติกรุงศรีอยุธยาจากขุนวรวงศาและท้าวศรีสุดาจันทร์ ถวายแด่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ จึงได้ครองเมืองพิษณุโลกและอภิเษกพระธิดาสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเป็นพระมเหสี จากข้อมูลนี้ทมยันตีตีความว่าสมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงมีศักดิ์และสถานะเป็นเจ้าเมืองพิษณุโลก และทรงเป็นนักรบและนักยุทธศาสตร์มากกว่าจะเป็นเจ้านายเชื้อพระวงศ์ แต่ก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวดองเป็นพระราชบุตรเขยของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา จึงทรงมีความเป็นพวกเดียวกันกับฝ่ายกรุงศรีอยุธยาอยู่แม้ว่าจะทรงสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าบุเรงนองแล้วก็ตาม

บทบาทของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในนวนิยายสามเรื่องนี้ถูกตีความบนฐานความคิดว่าสมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงเป็นเสนาธิการ การวางแผนรบเพื่อผลสัมฤทธิ์ในภายหน้าจึงมีความสำคัญมากกว่าการพยายามต่อสู้เพื่อชนะศึกเฉพาะหน้าเฉพาะคราว พระองค์มีความปรารถนาดีต่อบ้านเมือง คือกรุงศรีอยุธยาและ “ชาติไทย” และบ้านเมืองนั้นอยู่เหนือตัวบุคคล คืออยู่เหนือองค์พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาเช่นสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ แม้กระทั่งอยู่เหนือพระองค์เอง สมเด็จพระมหาธรรมราชาจึงทรงวางอุบายให้กรุงศรีอยุธยาเสียแก่กองทัพหงสาวดีโดยละม่อม ไม่ให้เสียบ้านเมืองและราษฎรเกิดความเสียหาย แม้ว่าพระองค์จะต้องสูญเสียครอบครัวและถูกเข้าใจผิด

> ตอนเสียกรุง ท่านก็พยายามที่จะประคับประคองให้อยุธยายับเยินน้อยที่สุด อีกเช่นกัน และท่านยังได้เคี่ยวกรำพระโอรส – ธิดา สามพระองค์ ให้ดำรงเผ่าไทยไว้ให้ได้
>
> ผลงาน ผลแห่งการรอคอยของท่านสัมฤทธิผลแล้ว
> พระชนม์อันยืนนานเพื่อรอคอย...ได้ยินกับหู ได้รู้กับตา...ในที่สุด ไทยก็มีวัน

ของเรา วันที่ท่านต้องแลกมาด้วยความร้าวฉานในครอบครัว วันที่ท่านต้องหมองมัวด้วยมลทินกล่าวหา...ท่านเอาใจฝักใฝ่ฝ่ายพม่า เป็นธรรมดา...ขุนศึกรบแตกหักเร็ววัน

เสนาธิการรบด้วยเวลา
การเล็งเห็นจึงเร็ว - ช้า ต่างกัน!

(ทมยันตี, ๒๕๔๗ค, น. ๑๒๕-๑๒๖)

การที่สมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงยอมสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าบุเรงนองเมื่อครั้งที่ทรงยกทัพมาตีหัวเมืองเหนือของกรุงศรีอยุธยา ทมยันตีเสนอว่าเนื่องจากทรงต้องการรักษาเมืองและชาวเมืองพิษณุโลกเพื่อรอวันที่จะกอบกู้บ้านเมือง ดังที่ตรัสกับพระวิสุทธิกษัตรีย์ว่า "[...] ขุนศึกนั้นมิใช่รู้จักแค่ชัยะฤาพ่ายแพ้ ขุนศึกต้องรู้จักถนอมลูกศึก รู้จักถนอมกำลัง รู้จักถอยหนึ่งก้าว รอเวลารุกใหม่ ผู้บ้าจะบิ่น ดาบที่คมร่อยจักใช้ประโยชน์ดีหรือ เราต้องรู้ว่าเมื่อใดจักซ่อนคม เราจะปล่อยในเมืองทลายพินาศ ไพร่เมืองถูกฆ่าฟันลาญแหลกได้อย่างไร วันนี้อัปยศ แต่วันหน้า เรามีเวลาล้างอาย แต่ถ้าพินาศหมด จะเรียกคืนได้ไฉน?" (ทมยันตี, ๒๕๔๗ก, น. ๑๓๒-๑๓๓) การที่พระองค์ถวายพระนเรศวรพระโอรสไปกรุงหงสาวดีก็เพื่อผลในภายหน้าในการที่ทำให้พระนเรศวรจะทรงรอบรู้การภายในของฝ่ายหงสาวดี รอบรู้การรบการสงครามจากพระเจ้าบุเรงนองซึ่งเป็นนักรบที่เก่งกล้า และรอบรู้ภูมิประเทศต่างๆ

พระนเรศทรงมีลักษณะ 'ขุนศึก' มาแต่ยังเยาว์ชันษา แม้พระบิดาจะมิค่อยมีเวลาฝึกปรือให้ด้วยพระองค์เอง แต่การปฏิบัติภาคสนาม คือการมีศึกมาประชิดเมืองหลายครา เป็นการสอนอย่างดี กอปรกับพระอุปนิสัยห้าวหาญ ขุนศึกเยี่ยงพระมหาธรรมราชาก็ต้องประจักษ์เช่นกัน การเสด็จหงสาวดีครั้งนี้ พระโอรสแรกรุ่นควรได้ 'เรียนรู้' หลายประการ

การศึกต้องเรียนรู้ ภูมิประเทศ น้ำใจขุนทหาร

การศึกต้องเรียนรู้ ฤกษ์บน - ล่าง จัดขบวนทัพ ยาตราทัพ การสั่งและการสอนฤาจะดีเท่าเรียนรู้ด้วยตนเอง

[...]

พระมหาธรรมราชา ขุนศึกผู้จัดเจน 'อ่าน' เกมการเมืองระหว่างประเทศขณะนั้นทะลุปรุโปร่ง ในยามนั้นย่อมมีมีใคร 'ยิ่งใหญ่' เกินพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง

[...]

การผูกพันธไมตรีไว้จะบรรเทามิย่อยยับ...
วันนี้มิใช่วันของเรา ควรยั้งยอ
ผู้ที่สืบสานต่อ คือพระโอรส
[...]
พระมหาธรรมราชา ฝ่ายเสนาธิการวางกลการศึกยืดเยื้อ ถอยหนึ่งก้าวไป
ตั้งหลักให้มั่น เพื่อ...วันข้างหน้า

(ทมยันตี, ๒๕๔๗ก, น. ๒๓๙-๒๔๑)

ส่วนการที่ทรงถวายพระธิดาไปเป็นบาทบริจาริกาพระเจ้าบุเรงนองนั้นถูกอธิบายด้วยกลศึก "พวนเรือโยง" คือ "...*ทำจงหวานแช่มชิด ผูกมิตรไมตรี สิ่งใดดี ยกให้ ละไลต่ออย่าเสีย แต่งลูกเมียในสนิจ...*" (ทมยันตี, ๒๕๔๗ก, น. ๓๙๑) กล่าวคือเป็นการลวงให้ฝ่ายหงสาวดีตายใจว่าสวามิภักดิ์จริง แท้จริงแล้วพระองค์ประสงค์ให้พระธิดาเป็นไส้ศึกอยู่ในกรุงหงสาวดี ดังที่พระองค์ทรงสอนพระสุพรรณกัลยาว่า

จำไว้ ดูเยี่ยงสมเด็จยาย สมเด็จแม่ การจักแก้ไขในเบื้องหน้าต้องใช้ปัญญาดูแลนเรศให้จงดี ใช้กลวิธีสนิทแนบ แลกให้นเรศคืนให้ได้ ตาเจ้าสองพี่น้อง 'จำในสิ่งอันควรจำ' นำคืนมาใช้ในแผ่นดิน 'แยกในสิ่งอันควรแยก' ไม่มีแอกใดอันมั่นคง จงพิจารณา หงสา แปร ตองอู อังวะ แม้จะผูกพันในการเป็นญาติกา 'ไม่ว่าปมใดผูกได้แก้ได้ทั้งนั้น' จงค่อยคลายปมทีละขั้นด้วยขั้นเชิงแยบยล การตัดปมเร็วรวดแต่ใช้กำลังยากนักหนา หัตถาที่นุ่ม เบา เท่านั้นจะคลี่ออกได้ ศึกนอกให้แสนร้ายพิชิตง่ายกว่า จงทำศึกใน! ไฟสุมขอนแม้ช้าก็ลุกลาม ไม่มีควันให้เป็นความ กว่าจะรู้ก็เป็นเถ้าถ่านหมดลง! บุเรงนอง หักคงยาก หากชรา...มหาอุปราชนันทบุเรงเก่งแต่ทีท่า เป็นไฟไหม้ป่า เจ้าจงหาวิธีใช้ ไฟไหม้ป่า...ร้าย แต่ถ้าจะเผาป่าก็ต้องใช้ ระวังแต่ภัยจะมาถึงเจ้า...

(ทมยันตี, ๒๕๔๗ก, น. ๔๑๘-๔๑๙)

ทมยันตีชี้ว่าสถานการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงหงสาวดีกับกรุงศรีอยุธยานับจากนี้เป็นผลจากการที่พระองค์ส่งพระโอรสพระธิดาไปยังกรุงหงสาวดีนี้เอง

สุดท้ายคือความเป็นนักรบและนักยุทธศาสตร์ของพระองค์ ทมยันตีตีความบทบาทของสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ว่าสะท้อนถึงพระบุคลิกภาพความเป็นนักรบและนักยุทธศาสตร์มากกว่าที่จะเป็นเจ้านายเชื้อพระวงศ์ดังที่ทมยันตีมักจะเรียกว่า "เสนาธิการ" จึงทรงไม่ถือ "ขัตติยมานะ" ในการต่อสู้ศัตรูจนสิ้นกำลัง หากแต่รู้จักผ่อนหนักผ่อนเบาและรอโอกาสเอาชัยในวันหน้า บุคลิกภาพนี้

ถ่ายทอดมายังพระนเรศวรและพระสุพรรณกัลยาดังที่ผู้เล่าตั้งคำถามให้คิดว่า "หากท่านมิใช่ราชสีห์ ท่านจะให้พระโอรส ธิดา ทรงเป็นเยี่ยงราชสีห์ได้อย่างไร?" (ทมยันตี, ๒๕๔๗ก, น. ๒๑๖) ทมยันตีจึงกำหนดให้พระนเรศวรและพระสุพรรณกัลยาถ่ายทอดลักษณะของสมเด็จพระมหาธรรมราชาไปคนละส่วน พระนเรศวรทรงมีความเป็นนักรบและนักวางยุทธศาสตร์การรบดังที่สมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงมองพระนเรศวรว่าทรงเป็น "เงาของท่าน" (ทมยันตี, ๒๕๔๗ค, น. ๒๑๖) ขณะที่พระสุพรรณกัลยาทรงเป็นนักวางแผน รอบคอบ และคิดการณ์ไกล ในเรื่องผู้เล่าย้ำหลายครั้งว่าทรงเป็น "ลูกเสนาธิการ" (ทมยันตี, ๒๕๔๗ข, น. ๑๑๓, ๑๓๗, ๑๕๘, ๑๘๕ เป็นต้น)

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาอีกด้านหนึ่งคือขัตติยนารีสองพระองค์ คือพระวิสุทธิกษัตรีย์และพระสุพรรณกัลยา ในเอกสารประวัติศาสตร์ของไทยกล่าวถึงบทบาทของผู้หญิงน้อยมากแม้จะมีการออกพระนามอยู่หลายพระองค์ สุเนตร ชุตินธรานนท์ (๒๕๔๒, น. ๗๘–๙๕) เสนอว่าแท้ที่จริงแล้วผู้หญิงในราชสำนักของอาณาจักรต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีบทบาทสำคัญต่อการเมืองระหว่างราชอาณาจักรอย่างมาก จากแนวความคิดดังกล่าว ทมยันตีนำมาเป็นแนวทางในการสร้างเรื่องราวของพระวิสุทธิกษัตรีย์และพระสุพรรณกัลยาให้มีบทบาทสำคัญในการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาโดยอาศัยสถานภาพความเป็นแม่และเมีย

พระวิสุทธิกษัตรีย์นั้นจากหลักฐานทราบแต่เพียงว่าพระองค์ทรงเป็นพระธิดาในสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เดิมพระนามว่าสวัสดิราช ได้รับสถาปนาเป็นพระวิสุทธิกษัตรีย์พระมเหสีของพระมหาธรรมราชาซึ่งครองเมืองพิษณุโลก ต่อมามีเหตุทะเลาะเบาะแว้งกันบ่อยครั้ง จนครั้งหนึ่งถึงกับพระเศียรแตก เมื่อสมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงทราบเรื่องจึงยกทัพขึ้นไปพิษณุโลก ทำให้พระมหาธรรมราชาเสด็จหนีไปกรุงหงสาวดี จากข้อมูลดังกล่าว ทมยันตีตีความศักดิ์และสถานะของพระองค์ว่าทรงเป็นพระธิดาของพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาและพระสุริโยทัยพระมเหสีผู้กล้าหาญสละพระชนม์ชีพเพื่อแผ่นดิน พระวิสุทธิกษัตรีย์จึงทรงถือพระองค์ว่าทรงเป็นขัตติยนารีแห่งกรุงศรีอยุธยาหรือแผ่นดินไทย จนเป็นเหตุให้ขัดแย้งกับพระมหาธรรมราชาในเรื่องการศึกกับกองทัพหงสาวดี

พระวิสุทธิกษัตรีย์ถูกกำหนดให้มีบทบาทในการเชื่อมโยงสายสัมพันธ์ระหว่างพระมหาธรรมราชากับกรุงศรีอยุธยาและ "ชาติไทย" เมื่อพระเจ้าบุเรงนองยกทัพมาตีพิษณุโลกแล้วพระมหาธรรมราชาดำริที่จะยอมอ่อนน้อม ความเป็นพระธิดาแห่งกษัตริย์

ทำให้ทรงขัดแย้งกับพระสวามีเนื่องจากทรงเห็นว่า "ตายเสียดีกว่าไร้ศักดิ์!" แต่พระมหาธรรมราชาทรงเห็นว่า "ศักดิ์กู้คืนได้ ชีพสูญกู้คืนมิได้" บทสรุปความขัดแย้งนี้คือ "ความคิดแห่งราชธิดาวีรกษัตริย์ กับความคิดเสนาธิการย่อมแตกต่างกัน" (ทมยันตี, ๒๕๔๗ก, น. ๑๐๓) เมื่อพระมหาธรรมราชาตัดสินพระทัยยอมอ่อนน้อมต่อพระเจ้าหงสาวดีจริงๆ พระวิสุทธิกษัตรีย์ซึ่งเป็นพระมเหสีจึงทรงมีความทุกข์โทมนัสมากและมีความเหินห่างกันมาแต่นั้น กระทั่งถึงกับตัดขาดกันเมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชาถวายพระสุพรรณกัลยาไปกรุงหงสาวดี ซึ่งเป็นจุดเริ่มของบทบาทในการสนับสนุนพระนเรศวรในการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา กล่าวคือภายหลังพระสุพรรณกัลยาถูกส่งตัวไปกรุงหงสาวดีแล้ว พระวิสุทธิกษัตรีย์ก็เสด็จกลับไปประทับที่เมืองพิษณุโลก เรื่องนี้ไม่มีหลักฐานปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์ ทมยันตีจินตนาการเรื่องนี้ขึ้นเพื่อให้พระองค์มีบทบาทในการรั้งเมืองพิษณุโลกให้ผูกพันกับกรุงศรีอยุธยาและเป็นฐานกำลังของสมเด็จพระนเรศวร "'พิษณุโลก' ภายใต้พระบารมีพระนางนาฏยังเป็น 'ฐานที่มั่น' ของไทย เคยเป็น 'เมืองหน้าด่าน' ป้องกันทัพจากด่านแม่ละเมาอย่างไร บัดนี้ พิษณุโลกจะยังความหวาดไหวให้หัวเมืองทางเหนืออยู่กระนั้น พิษณุโลกกระทำดั่งเป็น 'เอกเทศ' จากอยุธยา" (ทมยันตี, ๒๕๔๗ค, น. ๓๕) และเมื่อพระนเรศวรเสด็จหนีมาจากกรุงหงสาวดี สมเด็จพระมหาธรรมราชากับพระเอกาทศรถทรงปรึกษากันแล้วเห็นควรให้พระนเรศวรเสด็จมาประทับที่พิษณุโลก "กับแม่" เพื่อเป็นข้ออ้างที่จะไม่ส่งตัวพระนเรศวรคืนเนื่องจากพิษณุโลกมิได้อยู่ใต้อาณัติของกรุงศรีอยุธยา (ทมยันตี, ๒๕๔๗ค, น. ๒๖)

ที่สำคัญคือ พระองค์ในฐานะพระมารดาคือผู้ปลูกฝังความคิดแค้นพม่าหงสาวดีและความจงรักภักดีต่อชาติบ้านเมืองให้แก่พระนเรศวรและพระสุพรรณกัลยา โดยการเล่าถึงการศึกสงครามระหว่างกรุงหงสาวดีกับกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่ครั้งพระเจ้าตะเบงชเวตี้ทรงยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาและพระสุริโยทัยสิ้นพระชนม์

> "เราเริ่มกระทบกระทั่งกับพม่า"
>
> พระมารดา...วิสุทธิกษัตรีย์ค่อยทรง 'ย่อยย่อ' ความนัยที่เกิดในขณะนั้นเสียบ้าง หากความที่ทรงเล่าละเอียดย้ำ ขยายความขึ้นเรื่อยๆ คือตอน...
>
> สมเด็จพระอัยยิกา ศรีสุริโยทัย สิ้นพระชนม์
>
> ชบบนคอคชาธารทรง
>
> เมื่อพระธิดา พระโอรส ทรงพระเยาว์ ก็เล่าประทานสั้น ยิ่งเจริญพระชันษารายละเอียดก็เพิ่มเป็นลำดับ

ทุกพระองค์ 'ต้อง' ทรงทราบ
ทุกพระองค์ 'ต้อง' ทรงจารจำ
ประวัติแห่งแผ่นดินตรงนี้ 'ต้องมิลืมเลือน'!
พระธิดา...สุพรรณกัลยา จะตั้งพระทัยฟังเงียบ หากพระเนตรแววว้าว
ถ้าจะตาย ต้องให้สมพระเกียรติเฉกสมเด็จยาย!
หากพระกุมารนเรศวรกลับทรงมาดมั่นอีกอย่าง
"เราจะฆ่าฝ่ายมันอย่างนั้นบ้าง!"

(ทมยันตี, ๒๕๔๗ก, น. ๓๙-๔๐)

ส่วน***พระสุพรรณกัลยา***นั้น เอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์กล่าวถึงพระองค์ไว้น้อยมาก และไม่มีเรื่องราวที่เกี่ยวเนื่องกับการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาแต่อย่างใด เรื่องราวของพระสุพรรณกัลยาใน*แก้วกัลยาแห่งแผ่นดิน* เป็นจินตนาการของผู้แต่งซึ่งส่วนหนึ่งได้แรงบันดาลใจจากงานวิจัยของสุเนตร ชุตินธรานนท์ (๒๕๔๒, น. ๗๘-๗๙) ซึ่งนอกจากจะชี้ให้เห็นบทบาทของขัตติยนารีแห่งราชสำนักต่างๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้วยังสันนิษฐานบทบาทของพระสุพรรณกัลยาว่าพระองค์น่าจะมีบทบาทสำคัญต่อการเมืองระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกรุงหงสาวดี

> ความสำคัญของพระสุพรรณกัลยาหากจะมีหาได้เป็นเพียงผลพลอยได้จากการที่พระนางทรงเป็นพระพี่นางแห่งสมเด็จพระนเรศวรและพระราชธิดาของพระมหาธรรมราชา แต่หากเป็นด้วยพระนางเป็นขัตติยนารีที่ทรงศักดิ์เป็นสมาชิกของชนที่มีรากฐานทั้งในด้านบทบาทและฐานันดรศักดิ์ที่สืบทอดมาในขนบประเพณีและวิถีทางทางการเมืองของราชสำนักอยุธยาที่ต้องมีสตรีร่วมเป็นองค์ขับเคลื่อน

และอีกส่วนหนึ่งน่าจะเป็นผลจากกระแสความนิยมพระสุพรรณกัลยาซึ่งโดดเด่นขึ้นมาในสังคมไทยช่วง พ.ศ. ๒๕๓๙-๒๕๔๐

เรื่องราวเกี่ยวกับพระสุพรรณกัลยานั้นในเอกสารประวัติศาสตร์กล่าวถึงแต่พระธิดาของสมเด็จพระมหาธรรมราชาพระนามว่าพระสุพรรณถูกถวายไปกรุงหงสาวดีภายหลังสมเด็จพระมหาธรรมราชาได้ครองกรุงศรีอยุธยา และปรากฏความในเอกสารบางฉบับว่าเมื่อพระนเรศวรทรงหนีกลับกรุงศรีอยุธยา พระองค์ก็มิได้เสด็จกลับมาด้วย ส่วนในเอกสารฝ่ายพม่ามีหลักฐานอ้างถึงพระพี่นางพระนเรศหรือสมเด็จพระนเรศวรว่าทรงเป็นพระมเหสีพระองค์หนึ่งของพระเจ้าบุเรงนอง (สุเนตร ชุตินธรานนท์, ๒๕๔๒, น. ๓๕) จะเห็นได้ว่าหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับพระพี่นางของ

พระนเรศวรมากนัก และที่มีปรากฏก็เป็นการกล่าวอ้างอิงกับสถานะพระพี่นางของพระนเรศวรมากกว่าจะกล่าวถึงพระองค์ในฐานะบุคคลซึ่งมีตัวตนและมีความสำคัญ

เรื่องราวของพระสุพรรณกัลยาที่ทมยันตีจินตนาการขึ้นเป็นเรื่องราวของผู้หญิงซึ่งตกอยู่ในดินแดนของศัตรู จากการตีความสถานะของพระองค์เช่นนี้ผนวกกับศักดิ์และสถานะของพระองค์ในเรื่องที่ทรงเป็นพระธิดาของสมเด็จพระมหาธรรมราชา ซึ่งทรงเป็นนักรบและนักยุทธศาสตร์ กับทั้งทรงเป็นพระธิดาของพระวิสุทธิกษัตรีย์ผู้ทรงมีขัตติยมานะในความเป็นเจ้านายแห่งกรุงศรีอยุธยา หรือ "ไทย" ทมยันตีจึงกำหนดบุคลิกภาพของพระสุพรรณกัลยาว่าทรงเป็นขัตติยนารีที่มีความรอบคอบ คิดการณ์ไกล และทรงรักชาติรักแผ่นดินยิ่งชีวิต คำถามสำคัญที่ทมยันตีตั้งไว้ว่า "ถ้าเราต้องตกในสภาพเช่นนั้น จะทำอย่างไร?" (ทมยันตี, ๒๕๔๗ข, น. ๑๓) และ "[...] ลูกเสนาธิการอีกพระองค์ จะยอมอยู่เงียบๆ ยอมรับการกดขี่ข่มเหงหรือ?" (ทมยันตี, ๒๕๔๗ข, น. ๒๑๕) จึงนำไปสู่การจินตนาการถึงบทบาทของพระสุพรรณกัลยา

ทมยันตีสร้างให้พระสุพรรณกัลยามีบทบาทสำคัญในการที่สมเด็จพระนเรศวรทรงกอบกู้กรุงศรีอยุธยาได้สำเร็จโดยอาศัยสถานะที่ทรงเป็นมเหสีโปรดของพระเจ้าหงสาวดีทั้งสองพระองค์ ความคับแค้นพระทัยที่พระองค์ต้องถูกส่งไปเป็นบาทบริจาริกาของพระเจ้าบุเรงนอง เนื่องจากกรุงศรีอยุธยาเสียแก่กองทัพหงสาวดี ทำให้พระองค์ทรงอธิษฐานว่า

> ข้าพระพุทธเจ้าสุพรรณกัลยา ขอถวายสัตย์เบื้องพระพักตราแห่งสมเด็จพระจักรพรรดิราชเจ้าผู้ครองอยุธยาธานี แลสมเด็จพระราเมศวรผู้ปรีชาชาญ ข้าพระพุทธเจ้าจักทำการสิ่งใด จักเป็นไปเพื่อแผ่นดิน จะไปตกอยู่ ณ แห่งหนไหน จักไม่ลืมเชื้อสาย เผ่าพันธุ์ จากวันนี้...วิญญาณแห่งข้าพระพุทธเจ้า ขอวางแทบเบื้องบาท ณ ที่นี้ จักเหลือแต่ร่างอันต้องไปกระทำหน้าที่เพื่อแผ่นดินแลเชื้อสายหงสาวดีอย่าหมายได้วิญญาณข้าบาท ธาตุสังขาร์ที่จะต้องไปฝังยังแผ่นดินอริราช ทุกหยาดหยดแห่งเลือด ทุกชิ้นแห่งเนื้อข้าบาท จะก่อความร้อนอันเหลือครณา แผ่นดินหงสาฯ จะลุกเป็นไฟ ท้ายสุดจักพินาศ เศวตรฉัตรยังมิอาจปักอยู่ได้ หงสาฯ จักประลัยไม่เหลือแม้ซากนาคร!
>
> (ทมยันตี, ๒๕๔๗ข, น. ๔๐๙)

เมื่อพระองค์เสด็จไปประทับที่กรุงหงสาวดีแล้ว การกระทำของพระองค์ทุกสิ่งล้วนเป็นไปเพื่อศักดิ์ศรีของกรุงศรีอยุธยา ดังที่ทมยันตีวิเคราะห์พระฉายา "อะเมี้ยวโยง"

ที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ฝ่ายพม่าว่า

> พระสุพรรณกัลยามีพระฉายาใน 'พงศาวดารฉบับมหาสีตู' ว่า... 'มีพะยาเงอะเมี้ยวโยง'
>
> คำว่า อะเมี้ยว อาจารย์ ดร. สุเนตร ชุตินธรานนท์ กล่าวว่า ...*เป็นคำพม่าแปลว่าเชื้อชาติ หรือเผ่าพันธุ์ หรือสายตระกูลสันตติวงศ์ คำว่า โยง เคยแปลว่าเชื่อมั่น*
>
> *อะเมี้ยวโยง จึงแปลได้ตรงตัว*
>
> *นางผู้มีความเชื่อมั่นในเผ่าพันธุ์ตนเป็นที่ยิ่ง...*
>
> [...]
>
> พระฉายานี้ต้องได้มาเพราะพระสุพรรณกัลยา
>
> แสดงพระองค์ตลอดมาเช่นนั้น
>
> ผู้เขียนจึงคิดเอาเองว่า...ท่านต้องวางพระองค์เป็นขัตติยนารีศรีอโยธยามาตลอด ทั้งพระชีวิตส่วนพระองค์ การแต่งพระองค์ พูดง่ายๆ ว่า กินอยู่ หลับนอน แบบไทยๆ ทั้งพระตำหนัก คงความเป็นไทยไว้หมด
>
> ตลอดข้าน้ำ คนหลวง ที่มาจากอโยธยา
>
> ปฐพีจากอยุธยาในผอบทองเตือนความทรงจำ
>
> ประทับ ณ ที่ใด แผ่นดินตรงนั้นคืออโยธยา
>
> (ทมยันตี, ๒๕๔๗ข, น. ๘๕)

ทมยันตีตีความการที่พระสุพรรณกัลยาทรงปฏิเสธที่จะหนีกลับกรุงศรีอยุธยาพร้อมกับสมเด็จพระนเรศวรว่าเนื่องจากทรงเห็นว่าพระองค์จะเป็นภาระ จึงยอมเสี่ยงที่จะรับพระอาญาจากพระเจ้าบุเรงนองแต่เพียงลำพัง และการที่พระองค์ไม่เสด็จหนีไปนี้เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ไม่มีการไล่ตามจับสมเด็จพระนเรศวร และความสัมพันธ์ระหว่างกรุงหงสาวดีกับกรุงศรีอยุธยายังคงดีอยู่จนกระทั่งสิ้นสมัยพระเจ้าบุเรงนอง

> เรื่องใหญ่เกิดขึ้นแล้ว...พระเจ้าหานตาวดีบุเรงนองเมื่อทรงทราบ ชั้นแรกน่าจะตกพระทัยและกริ้วอยู่บ้าง ความ [ในเอกสารประวัติศาสตร์] ตอนนี้สับสน แต่ที่น่าสังเกตคือ มีการติดตาม [...]
>
> ผลของการติดตามคือ [พระนเรศวร] เสด็จหนีไปได้กับข้อควรสังเกตต่อไป ทำไมไม่มีการติดตามต่อไป
>
> ทำไมทางหานตาวดีไม่แจ้งให้ทางอโยธยาส่งพระองค์คืน ดูจะเป็นการ...แล้วก็แล้วกันไป...เสียเฉยๆ

เราควรมา 'อ่าน' ด้านพระสุพรรณกัลยา เมงเอกเระ [พระเจ้าบุเรงนอง] บอกแล้วว่า 'ท่านกริ้ว' หากทรงกริ้วเฉพาะผู้ทรง 'กระทำการ' และคง 'ไม่หนักหนา' ดังที่กล่าว

[...]

ลูก – เมียยอดรักของท่านยังอยู่กับท่าน กับพระนเรศก็...ทรงกริ้วบ้าง อาลัยบ้าง ตามประสาคนมีอายุที่รักเด็กคนใด จะ 'ไม่เท่าไหร่'

ฉะนั้นจึงมีข้อสังเกตว่า...ตลอดพระชนม์ของพระเจ้าหานตาวดีบุเรงนอง พระนเรศวรเจ้า ยัง 'ไม่มีเรื่อง' กับหานตาวดี

(ทมยันตี, ๒๕๔๗ข, น. ๑๑๙–๑๒๐)

เมื่อพระเจ้านันทบุเรงทรงครองกรุงหงสาวดี และโปรดให้พระสุพรรณกัลยาขึ้นเฝ้าถวายงาน พระองค์ทรงโทมนัสแต่ก็กลับตั้งพระสติเตือนพระองค์เองว่า

สิ้นสติ จะสิ้นปัญญา เมื่อตายจะเป็นท่อนไม้ หาสติมิได้ เมื่อ 'ต้องอยู่' ต้องใช้สติตรองหาปัญญา เมื่อ 'ต้องทำ' แม้จะจำเป็นจำใจก็ต้องรู้ว่า ทำอย่างไรจะดี เกียรติยศมีได้อยู่ที่ ตาย เกียรติยศอยู่ที่ ตายอย่างไรดี เกียรติยศอยู่ที่วิธีตาย ต่อนี้ไปอโยธยาจะรับศึกหนัก เจ้ารู้จักหานตาวดี เจ้าอยู่ที่นี่ แผ่นดินอโยธยาอยู่ในมือเจ้า คิดเอา...ควรทำเช่นไร ให้แผ่นดินอโยธยาได้รับสิ่งดี แผ่นดินอโยธยาที่ตั้งไว้เบื้องสูง...สูงแค่ไหน สูงกว่าแผ่นดินหานตาวดียังไง แผ่นดินในพระราชฐานใจกลางหานตาวดี! คิดเถิด...ทำอย่างไรเบื้องหน้าจะให้เป็นเช่นนี้ตลอดไป ตายต้องได้ประโยชน์ ตายไร้ประโยชน์ ตายทำไม กษัตริย์ต้องรบ รบมิใช่แค่ในสนามยุทธนา รบทางสติปัญญายากกว่า จะตายวันนี้ วันหน้า เช่นกัน!

(ทมยันตี, ๒๕๔๗ข, น. ๑๘๔–๑๘๕)

พระสุพรรณกัลยาจึงทรงใช้โอกาสที่พระเจ้านันทบุเรงโปรดปรานและไว้พระทัยกระทั่งบอกเล่าข้อราชการงานเมืองให้พระองค์ทราบ นำข่าวจากราชสำนักหงสาวดีถ่ายทอดผ่านเจ้านายฝ่ายมอญที่รับใช้พระองค์อยู่ที่ตำหนักไปสู่สมเด็จพระนเรศวรเพื่อให้ทรงทราบความเป็นไปและรับมือกับกองทัพหงสาวดีที่ยกไปในแต่ละครั้ง ที่สำคัญคือพระองค์ทรงเป็นแรงผลักดันให้สมเด็จพระนเรศวรยกทัพมาตีกรุงหงสาวดีถึงสองครั้ง เป็นการกดดันให้ราชอาณาจักรหงสาวดีปั่นป่วน เกิดการแข็งเมืองและสุดท้ายคือกรุงหงสาวดีเสียแก่พระเจ้าตองอู และภายหลังบ้านเมืองก็ถูกปล้นชิงและเผาทำลายดังที่ทรงอธิษฐานไว้เมื่อครั้งจะเสด็จมายังกรุงหงสาวดี และทรงกราบลาพระมารดาในหอพระเมื่อทรงทราบว่าพระนเรศวรกระทำยุทธหัตถีชนะพระมหาอุปราชา "แผ่นดินอโยธยา

ของแม่ติดไปกับเมงอทเว [พระธิดา] แม่พระธรณีอโยธยาจะยื่นพระหัตถ์ไปยังตองอู แม่คอยดูนะจ๊ะ สุพรรณกัลยาจะไปเฝ้าพ่อ ทูลท่านว่าสุพรรณกัลยาเป็นลูกพ่อ ไม่ย่อท้อความตาย ถึงวายวางทำกล ร้อยสร้อยสนสืบต่อ ก่อไฟเย็นลุกลาม ตามติดมิยอมดับ จนพม่าลับทั้งวงศ์ ที่โค่นล้มอยุธยา [...]" (ทมยันตี, ๒๕๔๗ข, น. ๓๙๙)

การตีความและเสนอบทบาทของสมเด็จพระมหาธรรมราชา พระวิสุทธิกษัตรีย์ และพระสุพรรณกัลยาในลักษณะดังกล่าว เกิดจากผู้แต่งจินตนาการถึงสิ่งที่น่าจะเกิดขึ้น ซึ่งเอกสารประวัติศาสตร์มิได้บันทึกไว้ และนำมาสานต่อเข้ากับสิ่งที่บันทึกในเอกสารประวัติศาสตร์ว่าเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น สร้างเป็นเรื่องราวการเสียและการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาอีกแบบหนึ่งซึ่งมีรายละเอียดแตกต่างไปจากเรื่องเล่ากระแสหลักที่รับรู้อยู่โดยทั่วไป อย่างไรก็ตาม ผู้แต่งก็มิได้สลัดหลุดจากแนวการนำเสนอประวัติศาสตร์ในลักษณะดั้งเดิมแต่อย่างใด เนื่องจากในนวนิยายชุดเดียวกันก็ยังคงเชิดชูวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรอย่างยิ่งใหญ่ การเน้นบทบาทของผู้ที่แวดล้อมวีรบุรุษที่ประวัติศาสตร์กระแสหลักเชิดชูแม้จะดูเหมือนแย้งกับการเสนอภาพอดีตตามทฤษฎีมหาบุรุษของประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย แต่การที่บทบาทของบุคคลเหล่านั้นเป็นส่วนสนับสนุนวีรกรรมของวีรบุรุษในประวัติศาสตร์กระแสหลัก ทำให้ขนบการเสนอภาพอดีตตามทฤษฎีมหาบุรุษยังคงได้รับการยืนยัน

อัตวิสัยและมายาคติในการเล่าอดีต

ในการเสนอเรื่องราวการเสียและการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาในนวนิยายไตรภาคชุดนี้ ผู้แต่งไม่ลังเลที่จะแสดงจุดยืนอยู่ข้างฝ่ายกรุงศรีอยุธยา ส่วนหนึ่งผู้อ่านเห็นได้จากการใช้ถ้อยคำและการแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์และตัวละครต่างๆ ที่มีตัวตนอยู่ในเอกสารประวัติศาสตร์ การเลือกใช้คำและวิธีคิดของผู้แต่งแสดงอัตวิสัยในการยกย่องกรุงศรีอยุธยาอย่างชัดเจน

> พระเจ้าหงสาวดีตั้งล้อมกรุงตั้งแต่เดือนยี่ ปีจอ พุทธศักราช ๒๑๒๙ จนถึงเดือน ๖ ปีกุน พุทธศักราช ๒๑๓๐ รวมเวลา ๕ เดือน ก็ยังตีกรุงศรีอยุธยาไม่ได้!
>
> [...]
>
> ระยะเวลา ๕ เดือน พม่าได้เห็นกำแพงเมืองสิบๆ ไม่ได้ประชิดกำแพงเมืองเสียด้วยซ้ำ รบทีไรก็แพ้ทีนั้น ฉะนั้นดูได้ว่า...จะทู่ซี้อยู่ไปทำไม...พอเดือน ๖ ฝนก็ตกพรำๆ กบก็ร้องงึมงัม...พม่าคงจะได้ออกไปแทงกบเท่านั้นแหละ และพอฝน

เริ่มปรอย อากาศเปลี่ยน...

อยุธยาในปัจจุบันก็เถอะ หน้าร้อน ลมหน้าแล้งจะร้อนจัด พอหน้าฝน ฝนก็ลงหนักจนน้ำเจิ่งล้น

ค่ายที่ตั้งตามท้องทุ่ง

จะกลายเป็นค่ายตั้งในนากุ้ง

ภูมิประเทศนอกจากเป็นใจ ภูมิอากาศทำให้เป็นหวัด ไข้หวัดย่อมระบาด และเป็น 'หวัดมรณะ' เช่นกัน เพราะในประชุมพงศาวดารบันทึกว่า...

...ไพร่พลป่วยเจ็บล้มตาย ร่อยหรอลงทุกที...

คำว่า...ร่อยหรอ...ต้องไม่ใช่จำนวนน้อยๆ

คือรบตาย ไม่รบก็เจ็บป่วยตาย

แล้วทางพม่าจะไม่ท้อใจอย่างไร [...]

(ทมยันตี, ๒๕๔๗ค, น. ๒๗๐-๒๗๑)

อีกส่วนหนึ่งที่แสดงถึงอัตวิสัยของผู้แต่งคือการเลือกสรรข้อมูลจากเอกสารต่างๆ มาใช้แต่งเรื่อง ข้อมูลที่ผู้แต่งเลือกใช้เป็นข้อมูลที่ให้ภาพฝ่ายกรุงศรีอยุธยาในด้านบวก และในการเลือกสรรข้อมูลจากเอกสารต่างๆ นี้ ผู้แต่งได้วิจารณ์กระบวนการทางประวัติศาสตร์นิพนธ์ หรือวิธีการศึกษาและเขียนประวัติศาสตร์พร้อมกันไปด้วย ประการแรกคือ กระบวนการทางประวัติศาสตร์นิพนธ์อาจไม่นำไปสู่การรู้หรือเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต และประการที่สอง ในการบันทึกประวัติศาสตร์ย่อมมีอัตวิสัยของผู้บันทึกเป็นพื้นฐาน ในการเสนอปัญหาสองประการนี้ เหตุผลที่ผู้แต่งยกมาอธิบายมีความเกี่ยวข้องกันอยู่

ผู้แต่งเห็นว่าเอกสารและหลักฐานประวัติศาสตร์ฉบับต่างๆ ให้ข้อเท็จจริงเรื่องเดียวกันแตกต่างกัน และบางครั้งหลักฐานประวัติศาสตร์เหล่านั้นก็มีความขัดแย้งกันตั้งแต่ในถ้อยแถลง ผู้แต่งเริ่มเกริ่นถึงการที่หลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่อาจให้ความกระจ่างเกี่ยวกับความเป็นจริงในอดีตได้ ทำให้เป็นปัญหาในการสร้างและอธิบายตัวละครในนวนิยายทั้งสามเรื่อง "เมื่อจรดปากกา มีเรื่องค่อนข้างจะ 'รบกวน' อยู่ในสมองคนเขียนคือ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ หรือพระเทียรราชา กับพระอัครมเหสี คือสมเด็จพระศรีสุริโยทัย มีพระโอรส พระธิดา กี่พระองค์แน่?" (ทมยันตี, ๒๕๔๗ก, น. (๑)) เมื่อได้ข้อสรุปว่าผู้แต่งจะกำหนดให้ทรงมีพระโอรสพระธิดา ๔ พระองค์ ปัญหาที่ตามมาคือ "ใครเป็นพี่เป็นน้อง?" (ทมยันตี, ๒๕๔๗ก, น. (๓)) โดยเฉพาะระหว่างพระราเมศวรกับพระมหินทรา

๑. ถ้าพระมหินทราเป็นพี่ ทำไมตอนพม่า 'ขอตัว' ไปหงสาวดี จึงขอพระราเมศวร ความจริงตามประเพณีควรขอ 'พระยุพราช' คือพระมหินทรา ข้อนี้ 'อาจจะ' อธิบายได้ว่า เพราะพระราเมศวรรบเก่ง ต้องตัดกำลังศึก

๒. ถ้าพระราเมศวรเป็นพี่ ทำไมพระมหินทราครองราชสมบัติต่อจากสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ

(ทมยันตี, ๒๕๔๗ก, น. (๖))

อย่างไรก็ตาม ผู้แต่งท้าทายกระบวนการทางประวัติศาสตร์โดยยึดแนวทางการประพันธ์มาแก้ปัญหา คือเลือกสรรข้อมูลบนฐานของการสร้างความสมเหตุสมผลและสอดคล้องกับโครงเรื่องที่วางไว้ เช่น การเลือกที่จะไม่กล่าวถึงพระบรมดิลกซึ่งในคำให้การชาวกรุงเก่าระบุว่าเป็นพระธิดาในสมเด็จพระมหาจักรพรรดิอีกพระองค์หนึ่ง และเป็นผู้ที่แต่งองค์เป็นชายออกรบแทนสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ชนช้างกับพระเจ้าแปรจนถูกฟันสิ้นพระชนม์ (ทมยันตี, ๒๕๔๗ก, น. (๓)) หรือเหตุการณ์สงครามช้างเผือกซึ่งเอกสารฝ่ายพม่ากล่าวว่าสมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงถูกพาไปกรุงหงสาวดีด้วย ซึ่งสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงวินิจฉัยแล้วไม่เห็นด้วย และเห็นว่าผู้ที่เสด็จไปกรุงหงสาวดีนั้นน่าจะเป็นพระราเมศวรมากกว่า ซึ่งนำมาสู่คำถามที่ผู้แต่งตั้งไว้ว่าระหว่างพระราเมศวรกับพระมหินทรา องค์ใดทรงเป็นพี่ และองค์ใดทรงเป็นน้อง และเมื่อหลักฐานในพงศาวดารไม่สามารถให้คำตอบได้ ผู้แต่งจึงกล่าวทิ้งท้ายตอนนี้ว่า "ตอนนี้ทิ้งให้คนอ่านวินิจฉัยข้อความที่ขัดแย้งในพงศาวดารเอง" (ทมยันตี, ๒๕๔๗ก, น. ๑๙๑) และเลือกที่จะให้พระราเมศวรคือผู้ที่ต้องเสด็จไปยังกรุงหงสาวดีเพื่อเป็นตัวประกัน

ปัญหาของกระบวนการประวัติศาสตร์นิพนธ์ถูกยกขึ้นมากล่าวถึงมากขึ้นเมื่อเรื่องดำเนินมาถึงเหตุการณ์สงครามระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกรุงหงสาวดีเนื่องจากในยุคปัจจุบันมีการศึกษาค้นคว้าและตีพิมพ์เผยแพร่เอกสารประวัติศาสตร์อื่นที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาแตกต่างกับที่รับรู้กันมาแต่เดิม ก่อให้เกิดความกระตือรือร้นสนใจและตั้งข้อสงสัยต่อประวัติศาสตร์กระแสหลักที่ส่งทอดต่อกันมา จนกระทั่งถึงความต้องการที่จะชำระประวัติศาสตร์เพื่อให้ได้ภาพอดีตที่ถูกต้องตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

การที่กระบวนการประวัติศาสตร์นิพนธ์ไม่สามารถนำไปสู่การรู้หรือเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในอดีตได้นั้น ผู้แต่งเห็นว่าเกิดจากอัตวิสัยในการบันทึกอดีตของแต่ละชาติ

ความจริงในประวัติศาสตร์และพงศาวดาร คือต่างคนต่างเขียน ต่างมีเหตุผลเฉพาะของชาติตน ต่างรักษาผลประโยชน์ในชาติตน

อดีตคืออดีต ปัจจุบันอาจเป็นอีกอย่างก็ได้

เราจะเอาปัจจุบันไปแก้อดีตทำไม?

ถ้าเราอ่านพงศาวดารพม่า เราจะพบความจริงอีกอย่าง เราอ่านพงศาวดารเขมร ก็จะพบความจริงอีกอย่าง ปล่อยให้นักอ่านไปอ่านเอง วินิจฉัยเอง เชื่อในข้อวินิจฉัยของตัวเอาเอง

(ทมยันตี, ๒๕๔๗ค, น. ๒๘๕-๒๘๖)

กระแสความคิดที่จะแก้ไขประวัติศาสตร์ไทยให้ตรงกับข้อมูลใหม่ที่เพิ่งค้นพบในเอกสารฝ่ายพม่าจึงไม่เหมาะสม เนื่องจากเป็นการสร้างอดีตบนฐานความคิดของปัจจุบันซึ่งมีบริบททางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ เป็นปัจจัยแวดล้อม ดังที่ผู้แต่งวิจารณ์แนวคิดที่จะแก้ไขประวัติศาสตร์ว่าเป็นไปเพื่อ “เอาใจ” ประเทศเพื่อนบ้าน ผู้แต่งกล่าวประชดประชันเมื่อเล่าถึงการที่ฝ่ายหงสาวดียกทัพมาประชิดกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๘ ว่า การแก้ไขประวัติศาสตร์เพื่อเอาใจประเทศเพื่อนบ้านเป็นการลบความทรงจำเกี่ยวกับการต่อสู้เพื่อรักษาบ้านเมืองของคนในอดีต

แผนที่พอสังเขปในหน้าถัดไป แค่พอทำความเข้าใจว่า ทุ่งลุมพลีกับทุ่งหันตราอยู่ตรงใดของอยุธยา เพราะจะทำให้เรา ‘อ่าน’ การรบของสมเด็จพระนเรศวรได้กับได้จำไว้ พื้นที่ทั้งสองแห่งนี้ คนไทย...ทิ้งศพ...ถมแผ่นดินไว้มากมาย จนอยากขอถาม

ต้อง ‘แก้ประวัติศาสตร์’ ตรงนี้ด้วยไหม

เพื่อ ‘ความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ’

แล้ว ‘ความเข้าใจอันดีของคนในประเทศ’ เล่า

เราต้องกลบฝังประวัติศาสตร์เราหรือ?

(ทมยันตี, ๒๕๔๗ค, น. ๒๐๗-๒๐๙)

กล่าวได้ว่า ผู้แต่งเชื่อว่าแนวคิดที่จะแก้ไขประวัติศาสตร์โดยอ้างถึงความถูกต้องตรงกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นนั้น แท้จริงแล้วมีประเด็นแอบแฝง มากกว่าการมุ่งแสวงหาความจริงดังที่อ้าง การแก้ประวัติศาสตร์จึงไม่ใช่ทางออกของการเล่าถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต ดังเช่นตอนที่เล่าถึงการรบที่ลำน้ำบ้านคอย ซึ่งผู้แต่งชี้ให้เห็นว่าการบันทึกของฝ่ายพม่าเองก็แสดงให้เห็นความอ่อนแอหรืออ่อนด้อยของทัพหงสาวดีด้วย ผู้แต่งตั้งคำถามซ้ำเดิมว่า

ฉะนั้น เราจะต้องแก้ประวัติศาสตร์ด้วยไหม
ขณะนี้เราเอาใจใคร จะแก้ประวัติศาสตร์ไทย
ถ้าเกิดเลิกเอาใจ มิต้องแก้ประวัติศาสตร์กลับมาอย่างเก่าหรือ
ทำไมไม่ต่างฝ่ายต่างบันทึกของตนดังเดิม
จะเอา 'ปัจจุบัน' ไปตัดสิน 'อดีต' ทำไม
สิ่งที่ควรทำคือ ให้นักประวัติศาสตร์ชำระต้นฉบับเทียบไว้ว่า ในแต่ละตอนใครบันทึกไว้อย่างไร และปล่อยให้คนอ่านตัดสินเอาเองว่าจะเชื่อใคร
การแก้ประวัติศาสตร์
คนแก้รู้ได้อย่างไร 'ความจริง' คืออะไร
ความผิด – ถูก ในสายตาของคนแต่ละชาติต่างกัน
ฉะนั้น ตอนนี้ให้ 'แก้' อย่างไรก็จะไม่เป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่ายได้ [...]

(ทมยันตี, ๒๕๔๗ค, น. ๓๙๑)

เหตุการณ์สำคัญที่ประสบปัญหาแบบเดียวกันคือสงครามยุทธหัตถีซึ่งความในเอกสารฝ่ายไทยกับฝ่ายพม่าไม่ตรงกัน คือเอกสารฝ่ายไทยกล่าวว่าสมเด็จพระนเรศวรทรงกระทำยุทธหัตถี และฟันพระอุปราชาสิ้นพระชนม์ ส่วนเอกสารฝ่ายพม่ากล่าวว่าพระอุปราชาถูกกระสุนปืนที่ระดมยิงจากทหารไทยสิ้นพระชนม์ดังที่กล่าวแล้ว ผู้แต่งเสนอทางออกอย่างประชดประชันถึงทางเลือกที่จะทำให้ประวัติศาสตร์ตรงกับความเป็นจริง และยังชี้ให้เห็นความไม่สมเหตุสมผลของเอกสารฝ่ายพม่าที่พรรณนาถึงการสิ้นพระชนม์ของพระมหาอุปราชา และวิจารณ์ว่าลักษณะการสิ้นพระชนม์เช่นนั้นกลับทำให้ภาพของพระมหาอุปราชาเสียหายยิ่งกว่าภาพที่ปรากฏในเอกสารของฝ่ายไทย

ความตอนนี้ นักแก้ประวัติศาสตร์จะทำได้สองหนทาง... หนึ่ง จะแก้ประวัติศาสตร์ไทยให้ตรงกับพม่าไหม?
สอง ไปบอกให้พม่าแก้ประวัติศาสตร์ให้ตรงกับไทย
พงศาวดารที่พม่าบันทึกไว้ จะบอกแค่พระมหาอุปราชามิได้สิ้นพระชนม์เพราะฝีพระหัตถ์สมเด็จพระนเรศวรเจ้า หากอ่านแล้วยิ่งแย่ใหญ่ เพราะทรงบังคับช้างก็ไม่ได้ แถมถูกลูกปืนพลทหารตาย ยิ่งบอกว่า ปืนใหญ่ก็น่าจะตายพร้อมช้างไม่ใช่แค่ชบคอช้าง!

(ทมยันตี, ๒๕๔๗ค, น. ๔๖๑-๔๖๒)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ความคิดเห็นของผู้แต่งต่อปัญหาของประวัติศาสตร์นิพนธ์อาจแบ่งเป็น ๒ กรณี *กรณีหนึ่งคือ*ปัญหากระบวนการประวัติศาสตร์นิพนธ์เอง

ที่มีข้อจำกัด ทำให้การเข้าถึงความเป็นจริงในอดีตเป็นไปไม่ได้ และ*อีกกรณีหนึ่งคือ*ปัญหาอัตวิสัยและการเมืองเชิงอำนาจในการบันทึกสิ่งที่เกิดขึ้น ซึ่งทำให้เอกสารประวัติศาสตร์มิได้บอกเล่าถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตอย่างแท้จริง อัตวิสัยและการเมืองเชิงอำนาจทำให้เรื่องราวเดียวกันถูกบันทึกแตกต่างกันในเอกสารของแต่ละชาติ และการชำระประวัติศาสตร์ของคนในยุคหลังก็มีเหตุปัจจัยหลายประการที่ทำให้การชำระประวัติศาสตร์ไม่ได้นำไปสู่ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในอดีต *เหตุปัจจัยหนึ่งคือ*กรอบความคิดและสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกับคนในอดีตทำให้คนในยุคหลังมองและวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกิดขึ้นแตกต่างไป *อีกเหตุปัจจัยหนึ่งคือ*สถานการณ์ในสมัยที่มีการชำระประวัติศาสตร์ซึ่งอาจส่งผลต่อแนวทางการชำระประวัติศาสตร์ เช่นที่ผู้แต่งกล่าวถึงการชำระประวัติศาสตร์เพื่อเอาใจเพื่อนบ้าน

การที่ผู้แต่งนำเสนออดีตเป็นนวนิยายที่วิพากษ์วิจารณ์ประวัติศาสตร์นิพนธ์ และแสดงออกอย่างยอมรับถึงอัตวิสัยชาตินิยมในการเล่าเรื่องอย่างชัดแจ้ง น่าจะเป็นแนวทางหนึ่งที่ผู้แต่งเสนอเป็นทางออกของการเล่าและสร้างการรับรู้อดีตของชาติ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ผู้แต่งไม่ได้ตระหนักหรือคาดไม่ถึงคือมายาคติ (myth)[๖] ของมโนทัศน์เกี่ยวกับ "ชาติไทย" ที่ผู้แต่งยึดถือเป็นหลักในการเล่าประวัติศาสตร์อยุธยา กล่าวคือในการเล่าถึงกรุงศรีอยุธยา ผู้แต่งยึดถือว่าเรื่องราวของกรุงศรีอยุธยาคือเรื่องราวประวัติศาสตร์ชาติไทย ดังจะเห็นว่าผู้แต่งเน้นและย้ำเสมอว่าเรื่องราวของกรุงศรีอยุธยาเป็นประวัติศาสตร์ของคนไทยในปัจจุบัน

---

[๖] มายาคติ เป็นคำที่นพพร ประชากุล บัญญัติขึ้นใช้แทนคำว่า myth ตามความหมายของโรล็องต์ บาร์ตส์ หมายถึง "การสื่อความหมายด้วยคติความเชื่อทางวัฒนธรรมซึ่งถูกกลบเกลื่อนให้เป็นที่รับรู้เสมือนว่าเป็นธรรมชาติ หรืออาจกล่าวให้ถึงที่สุดได้ว่า เป็นกระบวนการลวงให้หลงอย่างหนึ่ง แต่ทั้งนี้ก็มิได้หมายความว่ามายาคติเป็นการโกหกหลอกลวงแบบปั้นน้ำเป็นตัวหรือการโฆษณาชวนเชื่อที่บิดเบือนข้อเท็จจริง มายาคตินั้นมิได้ปิดบังอำพรางสิ่งใดทั้งสิ้น ทุกอย่างปรากฏต่อหน้าต่อตาเราอย่างเปิดเผย แต่เราต่างหากที่คุ้นเคยกับมันเสียจนไม่ทันสังเกตว่ามันเป็นสิ่งประกอบสร้างทางวัฒนธรรม เรานั่นเองที่ "หลง" คิดไปว่าค่านิยมที่เรายึดถืออยู่นั้นเป็นธรรมชาติ หรือเป็นไปตามสามัญสำนึก" และ "มายาคติมิได้กำเนิดจากอากาศธาตุ แต่เป็นผลผลิตทางสังคมและวัฒนธรรมของคนกลุ่มหนึ่ง ชนชั้นหนึ่ง หรือหลายกลุ่ม หลายชนชั้น มายาคติสัมพันธ์กับการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างแน่นแฟ้นในฐานะเป็นบริบททางประวัติศาสตร์ที่กำหนดการดำรงอยู่ของมัน" (นพพร ประชากุล, ๒๕๔๔, น. ๔, ๗)

มโนทัศน์เกี่ยวกับ "ชาติไทย" ที่ผู้แต่งใช้ในการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์การเสียและการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาในนวนิยายสามเรื่องนี้อิงอยู่กับมโนทัศน์ "ไทย" ที่มีการสร้างและปรับแปรมาตั้งแต่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพกระทั่งถึงหลวงวิจิตรวาทการ

มโนทัศน์ "ไทย" ที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสร้างคือ "ไทย" ในความหมายของ "เมืองไทย" ซึ่งชนชาติไทยเป็นส่วนหนึ่งของชาวสยามทั้งหลายที่อาศัยอยู่ร่วมกันในบ้านเมือง ภายใต้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ไทย (สายชล สัตยานุรักษ์, ๒๕๔๖, น. ๕๙) มโนทัศน์ดังกล่าวเน้นเรื่องของอาณาเขตเป็นสำคัญ ดินแดนที่ถือว่าอยู่ในปกครองของพระมหากษัตริย์ไทยถือเป็นเมืองไทย ผู้คนที่อาศัยอยู่ในดินแดนเหล่านั้นถือเป็นคนไทยทั้งสิ้น คนไทยจึงมิได้หมายถึงเฉพาะคนชนชาติ (หรือเชื้อชาติ) ไทย มโนทัศน์ดังกล่าวแตกต่างกับมโนทัศน์ "ชาติไทย" ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเน้นความเป็นคนเชื้อชาติไทยที่อาศัยอยู่ในเมืองไทย จำแนกออกจากคนเชื้อชาติอื่น โดยเฉพาะคนจีน และแตกต่างกับมโนทัศน์ "ชาติไทย" ของหลวงวิจิตรวาทการ ซึ่งเน้นความเป็น "คนไทย" ที่ไม่จำกัดอยู่เฉพาะในประเทศ (สายชล สัตยานุรักษ์, ๒๕๔๕, น. ๖๓-๖๖) อย่างไรก็ตาม แนวคิดที่ควบคู่มากับมโนทัศน์ "ไทย" โดยตลอดคือการยกย่องสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นจุดศูนย์กลางของ "ชาติไทย" แม้จะลดการเน้นความสำคัญลงไปบ้างในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี

คำว่า "ไทย" ที่ผู้แต่งใช้ในนวนิยายสามเรื่องนี้มีที่มาจาก*ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖* ซึ่งเป็นเอกสารหลักในการแต่งเรื่อง ในถ้อยแถลงของเรื่อง*กษัตริยา*ซึ่งเป็นนวนิยายเรื่องแรกของชุด ผู้แต่งกล่าวถึงการเลือกใช้คำว่า "ไทย" ว่า "เมื่อแรกเริ่มจะจรดปากกา ผู้เขียนก็ลังเล เพราะโดยส่วนตัวจะชอบคำว่า 'สยาม' กับ 'อโยธยา' หากครั้นตัดสินใจ 'ต้อง' ใช้หนังสือ *ประชุมพงศาวดาร* ฉบับหอสมุดแห่งชาติ [...] เมื่อพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติใช้คำว่า 'ไทย' ก็ต้องตัดสินใจใช้คำนี้ [...]" (ทมยันตี, ๒๕๔๗ก, น. ๑๓-๑๔) *ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖* นี้ดังได้กล่าวแล้วว่าเป็นเรื่องที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเรียบเรียงขึ้นอธิบายการสงครามระหว่างไทยกับพม่าตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ดังให้ชื่อเรื่องว่า "ไทยรบพม่า" ในหนังสือนี้ ราชอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาจึงถูกนับรวมเข้าเป็น "ไทย" มิใช่ "อยุธยา" ที่แยกต่างหากจาก "ธนบุรี" และ "รัตนโกสินทร์" และแนวความคิดนี้ถูกถ่ายทอดเป็นความรู้กระแสหลักเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาติไทยเรื่อยมา

ในนวนิยายสามเรื่องนี้ ผู้แต่งกล่าวอ้างถึงคำว่า "ไทย" อยู่ตลอด สิ่งที่ถูกกล่าวอ้างถึงว่าเป็น "ไทย" ที่สำคัญคือ อาณาเขตหรือดินแดน และผู้คน ซึ่งทั้งสองประการ

นี้เกิดจากการสร้างภาพ "ชาติไทย" ในกระบวนการสร้างรัฐชาติ (nation state) ในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งมีการปฏิรูปการปกครอง เปลี่ยนจากการแบ่งเขตการปกครองเป็นหัวเมืองชั้นต่างๆ และเมืองประเทศราช เป็นการปกครองที่มีเมืองหลวงหรือกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลาง ด้วยแนวการปฏิรูปการปกครองเช่นนี้ทำให้หัวเมืองเหนือต่างๆ ไม่มีสถานะเป็นเมืองประเทศราชอีกต่อไป แต่ถือเป็นส่วนหนึ่งของประเทศสยาม ผู้แต่งจึงกล่าวอ้าง พิษณุโลก กำแพงเพชร สุโขทัย ว่าเป็น "ไทย" ดังที่พระวิสุทธิกษัตริย์ทรงเสียพระทัยต่อการที่พระมหาธรรมราชาทรงนำทัพไปร่วมกับกองทัพหงสาวดี ไปตีกรุงศรีอยุธยา ว่าเป็นการที่ "ไทยฆ่าไทย"

> พม่ายกจากหงสาวดีแต่เดือน ๑๑ พอถึงเดือนอ้าย ก็เข้าล้อมพระนคร โดยถ้ามองจากแผนที่จะเห็นว่ากองทัพพระมหาธรรมราชา (และกองทัพเจ้าฟ้าไทยใหญ่และเชียงใหม่) นั้นอยู่ด้านตะวันตกติดแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นแม่น้ำกว้าง ไม่ใช่จุดสำคัญที่จะเข้าโจมตีพระนครได้ ฉะนั้นกองทัพพระมหาธรรมราชาจึงเท่ากับถูกเกณฑ์ไป 'คุมเชิง' เอาไว้
>
> จะให้คนไทยเข้าตีอยุธยาคงไม่ได้
>
> ทว่าถึงอย่างไร 'ข่าว' นี้ต้องแพร่สะพัดเข้าไปในราชธานี ไม่ต้องเดาก็รู้ว่าพระวิสุทธิกษัตรีย์เป็นอย่างไร
>
> *เสียศักดิ์ เสียผัว เสียพักตร์*
> *จักดู หน้าใคร กระไรได้*
> *รบพม่า ข้าศึก มิกระไร*
> *นิจจา ไทยรบไทย ด้วยกันเอง*
>
> (ทมยันตี, ๒๕๔๗ก, น. ๒๖๕-๒๖๗)

นอกจากนี้ ผู้แต่งยังผูกความเป็น "ไทย" เข้ากับศูนย์กลาง คือกรุงศรีอยุธยา เมืองหลวงของราชอาณาจักรและพระมหากษัตริย์ แต่ขณะเดียวกันก็โยงกับ "ไทย" ในปัจจุบันด้วย ประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยาจึงเป็นประวัติศาสตร์ของประเทศไทยในปัจจุบันโดยเชื่อมโยงความต่อเนื่องระหว่างสองราชอาณาจักรด้วยเงื่อนเวลาและความเป็น "ไทย" ดังจะเห็นว่า ผู้แต่งถือเอาการที่กองทัพหงสาวดีตีกรุงศรีอยุธยาได้เป็นการที่ "ไทย" ทั้งอดีตและปัจจุบันสูญเสียเอกราชและอิสรภาพ "รอก่อนคนไทย...น้ำตาในวันนี้ รอวันชาวหงสาวดีน้ำตาตกบ้างถึงสองครา [...] รอวันของเรา!" (ทมยันตี, ๒๕๔๗ก, น. ๔๐๘) เช่นเดียวกับการถือเอาว่าการที่พระนเรศวรทรงประกาศตัดไมตรีกับกรุงหงสาวดีเป็นการประกาศอิสรภาพของ "ไทย" ทั้งอดีตและปัจจุบัน ดังที่ผู้แต่งกล่าวถึงพระดำรัส

ของพระนเรศวรว่า

> เราเคยสงสัยกันบ้างไหม พระราชโองการในวันนั้นจนถึงวันนี้ ๔๐๐ กว่าปี ทำไมคนไทยจำได้ไม่ลืมเลือน เพราะเป็นพระดำรัสเสมือน จาร จำ บอกอิสรภาพที่คนไทยย้ำกันต่อๆ มา
>
> ขึ้นชื่อว่า ไทย เมื่อไร
> จำได้เมื่อนั้นว่า ท่านรับสั่งอย่างไร
> แสดงถึงอิสรภาพของไทย สมนาม!
>
> (ทมยันตี, ๒๕๔๗ค, น. ๑๑๕)

มโนทัศน์ "ชาติไทย" นี้มีการเผยแพร่ผ่านกระบวนการผลิตซ้ำทั้งในวงการศึกษา วงวิชาการ หรือในวงการบันเทิงจนเป็นความรู้กระแสหลักตลอดมา เนื่องจากงานพระนิพนธ์ของสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพเป็นเอกสารหลักที่ใช้ในการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ไทยมาโดยตลอด (สุเนตร ชุตินธรานนท์, ๒๕๔๒, น. ๔๔) คำว่า "ไทย" "คนไทย" "ชาติไทย" "ประเทศไทย" ที่ใช้ในอดีตและปัจจุบันจึงมีความหมายไม่แตกต่างกันนักสำหรับสังคมที่ผ่านกระบวนการกล่อมเกลาทางสังคม (socialization) เพื่อปลูกฝังมโนทัศน์ "ไทย" ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความเป็นเอกภาพและดำรงเอกราชสืบสานต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลายาวนานตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันภายใต้เบื้องพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์และเจ้านายในราชสำนัก

ด้วยเหตุที่อัตวิสัยแบบ "ชาติไทยนิยม" ก่อเกิดขึ้นอย่างซับซ้อนและละเอียดอ่อนในกรอบของมโนทัศน์ "ชาติไทย" ที่มีการสร้างและปรับแปรมาอย่างยาวนาน การนำเสนอประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยาโดยเปิดเผยถึงอัตวิสัยแบบชาติไทยนิยมดังที่ทมยันตีเสนอ จึงอาจไม่ใช่หนทางที่ปลอดโปร่งสำหรับการเล่าและสร้างการรับรู้อดีตอย่างที่เป็นจริง เนื่องจากสิ่งที่ขาดหายไปในงานไตรภาคชุดนี้คือความตระหนักหรือการแสดงถึงความตระหนักลึกเข้าไปถึงเบื้องหลังของอัตวิสัยแบบ "ชาติไทยนิยม" ที่ผู้แต่งนำเสนอ

นวนิยายไตรภาคชุด*กษัตริยา*แม้ว่าจะเป็นนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่เสนอแง่มุมใหม่ในการเล่าเรื่องอดีต โดยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ที่เสนอภาพเหตุการณ์การเสียและการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา อันกลายเป็นประวัติศาสตร์กระแสหลักที่สร้างความรับรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเหตุการณ์และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ดังกล่าว แต่ผลงานชุดนี้ก็มีความย้อนแย้งอยู่ในตัวเอง ทางหนึ่งคือการแสดงให้เห็นปัญหาของประวัติศาสตร์กระแสหลักดังที่กล่าว แต่อีกทางหนึ่ง กระบวนการเสนอเรื่องก็ถูกครอบด้วยประวัติศาสตร์กระแสหลักอยู่ในขณะเดียวกัน

กล่าวคือ ขณะที่ผู้แต่งแสดงความกังขาต่อประวัติศาสตร์กระแสหลัก ผู้แต่งเองก็ยังคงผลิตซ้ำเรื่องราวเหตุการณ์ที่สำคัญไปตามทิศทางที่ประวัติศาสตร์กระแสหลักเสนอไว้ โดยเฉพาะการยกให้ประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยาเป็นประวัติศาสตร์ของไทยในปัจจุบัน และเน้นย้ำมายาคติที่มุ่งเน้นความสำคัญของสถาบันกษัตริย์ในการเป็นศูนย์กลางของการกอบกู้วิกฤติของประเทศชาติ

บรรณานุกรม

กอตชัลค์, หลุยส์. *การเข้าใจประวัติศาสตร์ มูลบทว่าด้วยระบียบวิธีประวัติศาสตร์.* แปลโดย ธิติมา พิทักษ์ไพรวัน. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.

ทมยันตี. *กษัตริยา.* พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: ณ บ้านวรรณกรรม กรุ๊ป, ๒๕๔๗ก.

ทมยันตี. *แก้วกัลยาแห่งแผ่นดิน.* พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: ณ บ้านวรรณกรรม กรุ๊ป, ๒๕๔๗ข.

ทมยันตี. *อธิราชา.* ๒ เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: ณ บ้านวรรณกรรม กรุ๊ป, ๒๕๔๗ค.

นพพร ประชากุล. "คำนำเสนอบทแปล." ใน *มายาคติ.* กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๔.

ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๕ (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖). : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๖. [ม.ป.ท].

มหาราชวงษ์พงศาวดารพม่า. แปลโดย นายต่อ. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๔๕.

ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรมวรรณกรรม อังกฤษ - ไทย.* กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕.

วีณา เอี่ยมประไพ. *หลักฐานทางประวัติศาสตร์.* กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕.

สายชล สัตยานุรักษ์. *ความเปลี่ยนแปลงในการสร้าง "ชาติไทย" และ "ความเป็นไทย" โดยหลวงวิจิตรวาทการ.* กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๔๕.

สายชล สัตยานุรักษ์. *สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ การสร้างอัตลักษณ์ "เมืองไทย" และ "ชั้น" ของชาวสยาม.* กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๔๖.

สุเนตร ชุตินธรานนท์. *พระสุพรรณกัลยา จากตำนานสู่หน้าประวัติศาสตร์.* พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: บริษัท ประชาชน จำกัด,๒๕๔๒.

Baldick, Chris. *The concise Oxford dictionary of literary terms.* Oxford: Oxford University Press, 1991.

Hutcheon, Linda. *The politics of postmodernism.* 2nd ed. London: Routledge, 2002.

Morner, Kathleen and Rausch, Ralph. *NTC's dictionary of literary terms.* Lincolnwood: National Textbook Company, 1991.

White, Hayden. "The historical texts as literary artifact." *Tropics of discourse.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1985.

White, Hayden. *The content of the form.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1987.